

פרק 1: מדד הבריאות

במדינת ישראל פועלת מערכת בריאות ממלכתית ושירותי הבריאות מעוגנים בחוק ביטוח בריאות ממלכתי. שירותי הבריאות מסופקים תמורת השתתפות נמוכה (יחסית) של הציבור, באמצעות תשלום מס פרוגרסיבי. עם זאת, העליה המתמשכת במחיריהם של שירותים אלה מגדילה את האי-שוויון בנגישותם, וכך מעיבה על ההישגים בתחום זה.⁶

אי-שוויון בבריאות הוא מושג רב-ממדי, המתייחס בראש ובראשונה לכל ההבדלים במצב הבריאותי. אלה נמדדים בסיכוי לבריאות, בתחלואה, במוגבלות/נכות ובתמותה. בנוסף מתייחס המושג להבדלים הקשורים לנגישותם של שירותי הבריאות (עד כמה משקפת התפלגות השירותים בין קבוצות אוכלוסייה את ההבדלים בצרכים); להבדלים באיכות השירותים (האם אוכלוסיות פגיעות מקבלות שירותים באיכות גבוהה, והאם שירותים אלה מסופקים תוך התאמה לתרבותן, להכנסתן ולרמת השכלתן); להבדלים בשימוש בשירותים ולהבדלים בתוצאות של תהליך הטיפול (בין אם אלה תוצרים קליניים ובין אם אלה תוצאות של קידום בריאות או פעולות למניעת מחלות).⁷

להתפתחות של אי-שוויון בבריאות יש סיבות רבות, הקשורות ביניהן בקשרי גומלין. כיום מוסכם כי הסיבה העיקרית לאי-שוויון היא קיומם של הבדלים או פערים סוציו-אקונומיים. אלה כוללים הבדלים בהכנסה, בהשכלה, בתעסוקה ובדיוור, המושפעים מהמדיניות הציבורית בתחומים שאינם באחריותה של מערכת הבריאות. הבדלים תרבותיים עלולים גם הם להגדיל את האי-שוויון בבריאות, אם הספקת השירותים אינה מבוצעת תוך התאמה תרבותית. סיבה חשובה נוספת לאי-שוויון בבריאות טמונה בסביבה: הבדלים בחשיפה לסביבה הפיזית (זיהום אוויר, סיכויי תעסוקה ועוד), לסביבה הביולוגית (מחלות מדבקות) או לסביבה אנושית מסוכנת (אלימות). כל ההבדלים הללו, הקשורים למאפיינים החברתיים והתרבותיים של האוכלוסייה, עלולים להגביר את האי-שוויון בבריאות האוכלוסייה.⁸

בבואנו לאמוד את רמת השוויון בין האוכלוסייה היהודית לזו הערבית, ניתן להצביע באופן כללי על כך שהשונות במאפיינים הדמוגרפיים, החברתיים, התרבותיים, הכלכליים והגנטיים של האוכלוסייה הערבית באה לידי ביטוי בשוני במאפייני הבריאות השונים מאלה של האוכלוסייה היהודית בכל הקשור לתחלואה, תמותה, שימוש בשירותי בריאות, ידע, עמדות בנושאי בריאות ועוד.⁹ לחוק הבריאות הממלכתי נודעו שתי השפעות חיוביות על האוכלוסייה הערבית בישראל: ראשית, כל האזרחים הנבים מביטוח בריאות על-פי חוק. שנית, התחרות בין קופות החולים על צירוף חברים חדשים הביאה לכך שתושביהם של ישובי פריפריה, ובכללם יישובים ערביים, צורפו באופן פעיל, וביישובים רבים נוסדו מרפאות חדשות והוענקו לראשונה שירותי מומחים.¹⁰

עם זאת לאורך השנים התרחשו מגמות שונות: מחד גיסא, חל שיפור במצב בריאותה של האוכלוסייה הערבית: תוחלת החיים עלתה, שיעור תמותת התינוקות ירד, שיעור הפרייון ירד, ופחתה התמותה ממומים מולדים, ממחלות זיהומיות וכן ממחלות לב וכלי דם. כמו כן, ניכר שיפור ברמת שירותי

6 יעקב קופ (עורך), **הקצאת משאבים לשירותים חברתיים 2006**, ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, 2007.
7 לואן אפשטיין, רחל גולדווג, שורוק איסמעיל, מרים גרינשטיין וברוך רוזן, **צמצום אי-השוויון ואי-הצדק בבריאות בישראל: לקראת מדיניות לאומית ותכנית פעולה - דוח מסכם**, ירושלים: מאירס - ג'וינט - מכון ברוקדייל, מרכז סמוקלר לחקר מדיניות הבריאות, 2006.
8 אפשטיין ואחרים, **צמצום אי-השוויון ואי-הצדק בבריאות בישראל, 2006**.
9 ג'ילאל טרביה, **מצב בריאות האוכלוסייה הערבית בישראל 2004**, תל-השומר: משרד הבריאות, המרכז הלאומי לבקרת מחלות, 2005.
10 מיכל טביבאן-מזרחי ואלון רובינשטיין, **מצב הילדים הערבים בישראל** (מוגש לח"כ עטאם מח'ול), ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2004.

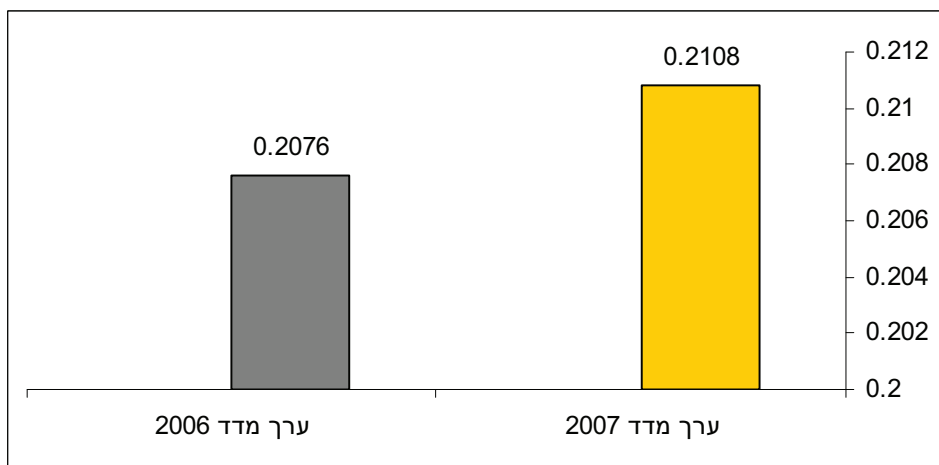

הבריאות וברמת נגישותם לציבור. מאידך גיסא התרחבו הפערים בין שתי קבוצות האוכלוסייה: חלה עליה מדאיגה בשיעורי התחלואה מסוכרת וביעורי התמותה מהמחלה, ונרשמה שכיחות גבוהה של השמנה - בעיקר בקרב נשים ערביות מבוגרות. שיעורי העישון בקרב גברים ערבים עדיין גבוהים, וכמותם שיעורי התמותה ממומים מולדים וממחלות לב וכלי דם. במקביל נרשמה עלייה בשיעורי ההיארעות של מחלות ממאירות.¹¹

ערך מדד הבריאות 2007 - 0.2108

ערך מדד הבריאות לשנת 2007 עלה יחסית לשנה שעברה, כלומר - הפער בין יהודים לערבים התרחב מעט בתחום זה לטובת היהודים. חלה עליה בפער בתוחלת החיים הן בקרב גברים והן בקרב נשים, וכן חלה התרחבות בפער בשיעורי תמותת התינוקות. בשיעורי תמותה לפי גילים נבחרים חלה התרחבות בפער בין יהודים וערבים מגיל שישים ומעלה (גם בקרב גברים וגם בקרב נשים). בתחום העישון חל צמצום בפער בין יהודים וערבים - חלה ירידה מתונה באחוז המעשנים בקרב גברים ונשים משתי קבוצות האוכלוסייה, אך בקרב ערבים הירידה גדולה יותר.

תרשים 1.1: השינוי בערך מדד השוויון בבריאות בין השנים 2006 - 2007

אינדיקטורים ומשתנים

לבדיקת רמת השוויון בתחום הבריאות נבחרו שלושה אינדיקטורים: תוחלת חיים בלידה, שיעור מעשנים ושיעור תמותה. גם במקרה של מדד הבריאות ניתן היה לשקף באופן רחב יותר את מצב השוויון בין יהודים וערבים בתחום הבריאות אילו עמד לרשותנו מבחר גדול יותר של נתונים שנתיים.

אינדיקטורים	משתנים
תוחלת חיים	1. תוחלת חיים בלידה לפי מין וקבוצת אוכלוסייה
התנהגות מקדמת בריאות	2. שיעור מעשנים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה
שיעורי תמותה	3. שיעור תמותת תינוקות לפי קבוצת אוכלוסייה 4. שיעורי תמותה בגילים נבחרים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה

תוחלת חיים בלידה

תוחלת החיים בלידה הינה הפשטה סטטיסטית המבוססת על שיעורי תמותה קיימים הסגוליים לגיל. תוחלת החיים מוגדרת כמספר הממוצע של שנים שאדם בגיל נתון צפוי לחיות, אם שיעורי התמותה בהווה יחולו גם בעתיד.¹² תוחלת חיים היא מדד המאפשר השוואה של מצב הבריאות בין אוכלוסיות, הן בתוך המדינה והן בעולם. תוחלת החיים של הזכרים בישראל גבוהה בהשוואה לממוצע 15 מדינות האיחוד האירופי, ואילו של הנקבות נמוכה יותר.¹³ תרשים 1.2 להלן מתייחס לתוחלת החיים בלידה בקרב יהודים וערבים. לפי התרשים, תוחלת החיים בלידה בקרב יהודים (זכרים ונקבות) גבוהה ב-4 שנים מתוחלת החיים בלידה בקרב ערבים. מגמות רב-שנתיות מצביעות על כך שתוחלת החיים עולה בהתמדה בקרב שתי קבוצות האוכלוסייה, אך בקרב ערבים העליה מתונה יותר ולכן הפערים בין יהודים וערבים הולכים ומתרחבים. על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בין השנים 1970-2006 עלתה תוחלת החיים בקרב יהודים ב-8.6 וב-8.9 שנים (גברים ונשים, בהתאמה). בקרב ערבים עלתה תוחלת החיים באותה תקופה ב-6.1 וב-6.2 שנים (גברים ונשים, בהתאמה).¹⁴

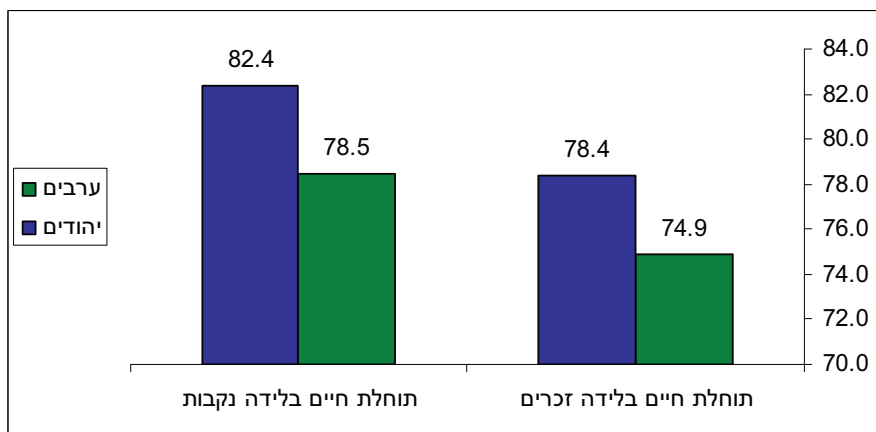
12 טרביה, מצב בריאות האוכלוסייה הערבית בישראל 2004, 2005, ע' 38.

13 בריאות בישראל 2005 – נתונים נבחרים (2006), תל-השומר: משרד הבריאות, המרכז הלאומי לבקרת מחלות, ע' 31.

14 שנתון סטטיסטי לישראל 2007.

תרשים 1.2: תוחלת חיים בלידה בקרב זכרים ונקבות לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

התנהגות מקדמת בריאות

הימנעות מעישון, בנוסף לשמירה על כושר גופני ותזונה נכונה נתפסות כהרגלים חיוניים לשמירה על בריאות טובה. נתונים על הרגלי בריאות (כגון שמירה על כושר גופני ותזונה נכונה) אינם מתפרסמים על בסיס שנתי, ועל כן המדד אינו כולל אותם. עם זאת ידוע שבכל אחד מהתחומים הנ"ל קיימים פערים רחבים בין יהודים וערבים. בשנת 2003 הוציא משרד הבריאות לראשונה סקר אודות מצב הבריאות והתזונה הלאומי לשנים 2001-1999. בסקר נמצאו פערים בין יהודים וערבים (נשים וגברים) בנושא של עיסוק בפעילות גופנית בשעות הפנאי. 23.7% מהנשים היהודיות עסקו בפעילות גופנית בשעות הפנאי לעומת 8 אחוזים בלבד מהנשים הערביות. בקרב גברים, אחוז העוסקים בפעילות גופנית היה גבוה פי שניים בקרב גברים יהודים (22.7% לעומת 11.2% בקרב ערבים). כמו כן נמצאו פערים בין יהודים וערבים באחוז בעלי/בעלות עורך משקל. הפערים גדולים בעיקר בקרב הנשים (54% מהיהודיות לעומת 74.6% מהנשים הערביות), אך גם בקרב גברים (63.1% בקרב יהודים לעומת 71.9% בקרב ערבים).¹⁵

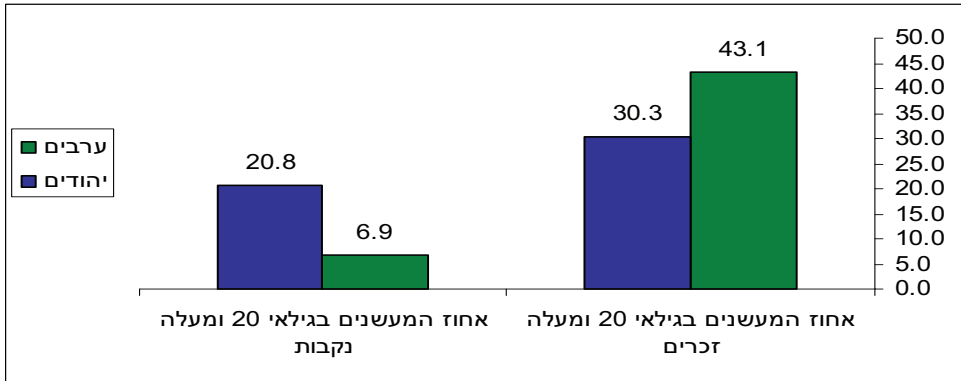
עישון

נתוני מדד 2007 מצביעים על כך שאחוז המעשנים ירד בקרב שתי קבוצות האוכלוסייה, ובקרב ערבים היו אחוזי הירידה גבוהים יותר ועל כן חל צמצום קל בפער. אחוז המעשנים בקרב גברים ערבים עדיין גבוה יחסית ליהודים, והוא עומד על 43.1% לעומת 30.3% בקרב יהודים. בקרב הנשים היחס הפוך: אחוז הנשים היהודיות המעשנות (20.8%) גבוה פי 3 מאחוז הנשים הערביות המעשנות (6.9%).

15 סקר מצב בריאות ותזונה לאומי ראשון 2001-1999, תל-השומר: משרד הבריאות, המרכז הלאומי לבקרת מחלות, משרד הבריאות, 2004.

תרשים 1.3: אחוז המעשנים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה

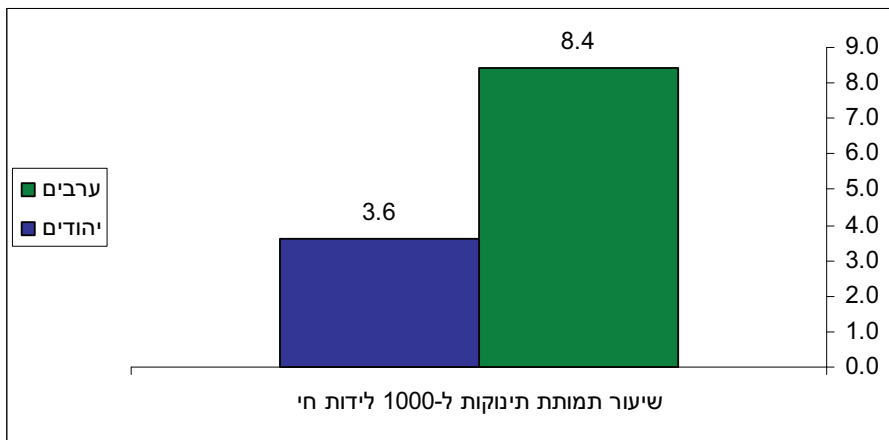

מקור: דו"ח שר הבריאות על עישון בישראל 2006-2007, משרד הבריאות, 2007

תמותת תינוקות

שיעור תמותת התינוקות מהווה מדד חשוב ביותר להערכת מצב הבריאות של קבוצות אוכלוסייה. מהתרשים להלן ניתן לראות כי הנתונים מצביעים על פער גדול בין שתי קבוצות האוכלוסייה בשיעור תמותת התינוקות. נתון זה עומד באוכלוסייה היהודית על 3.6 (ל-1,000 לידות חי) ואילו באוכלוסייה הערבית על 8.4.

תרשים 1.4: שיעור תמותת תינוקות (ל-1,000 לידות חי) לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

למוות בקרב תינוקות סיבות שונות, ואת חלק ממקרי המוות ניתן למנוע על ידי אבחון טרום-לידתי. בין הבדיקות שנשים יכולות לבצע בזמן ההריון: בדיקת מי שפיר וסיסי שיליה. שתי בדיקות אלה משמשות לאבחון טרום-לידתי, והן כלולות בסל שירותי הבריאות לנשים שלעוברן סיכון מוגבר לליקוי כרומוזומלי או למחלה תורשתית. בין ה-1 בספטמבר 1999 עד ה-31 באוגוסט 2001 ילדו לידת חי 33,684 נשים בישראל, שבשל גילן בתקופת ההריון נמנו עם הזכאיות לבדיקות טרום-לידתיות, אולם רק 45% מהן אכן ביצעו את הבדיקות.

בשימוש בזכאות לבדיקות נמצאו הבדלים משמעותיים בין קבוצות האוכלוסייה השונות: אחוז הנשים היהודיות מעל גיל 35 שעברו בדיקות טרום-לידתיות עמד על 52%, לעומת 15% בקרב מוסלמיות, 16% בקרב דרוזיות ו-58% בקרב נוצריות.¹⁶ קיים הבדל גם בשיעור הפסקת ההריון בין נשים יהודיות לעומת נשים ערביות: לפי נתונים מהשנים 1999-2001, חלקן של הפסקות ההריון שבהם לקה העובר במום פתוח בתעלת העצבים נמוך בקרב ערביות מאשר ביהודיות: 44% מכלל ההריונות בהם העובר לקה במום פתוח בתעלת העצבים הופסקו אצל נשים ערביות בהשוואה ל-75% בקרב יהודיות.¹⁷ לוח 1.2 מתאר את התפלגות סיבות המוות בקרב יהודים וערבים ואת שיעורי תמותת התינוקות לפי סיבת המוות. מתברר כי בכל אחת מסיבות המוות, שיעורי התמותה בקרב ערבים גבוהים יותר. כך למשל שיעורי תמותה בשל פגות גבוהים בקרב ערבים פי 1.6, ושיעורי התמותה בשל מומים מולדים גבוהים פי 3. שיעורי התמותה בשל מוות בעריסה גבוהים בקרב ערבים פי 4.8, ובשל מחלות זיהומיות פי 3.7. בנוסף קיימת שונות בין שתי האוכלוסיות באופן התפלגות מקרי המוות לפי סיבות: בקרב ערבים סיבת המוות השכיחה ביותר היא מומים מולדים (38.6% מסך כל מקרי המוות), ואילו בקרב יהודים בכמחצית ממקרי המוות סיבת המוות היא פגות (47.8%).

לוח 1.2: שכיחות סיבות המוות של תינוקות ושיעורי תמותת תינוקות

לפי סיבת מוות ולפי קבוצת אוכלוסייה, 2005

יהודים		ערבים		סיבת המוות
שיעור תמותה ל-1,000 לידות חי	אחוז מסך כל מקרי המוות	שיעור תמותה ל-1,000 לידות חי	אחוז מסך כל מקרי המוות	
1.54	47.80	2.42	30.36	פגות
1.01	31.38	3.07	38.61	מומים מולדים
0.18	5.57	0.87	10.89	מות בעריסה
0.09	2.64	0.34	4.29	מחלות זיהומיות
0.15	4.99	0.21	2.64	פרינטלי
0.01	0.00	0.21	2.64	גורם חיצוני
0.13	4.11	0.39	4.95	אחר
0.11	3.52	0.45	5.61	לא ידוע
3.22	100.00	7.96	100.00	סה"כ

מקור: אמיתי יונה, נתונים לאומיים על תמותת תינוקות וילדים עד גיל 5 בישראל, 2005

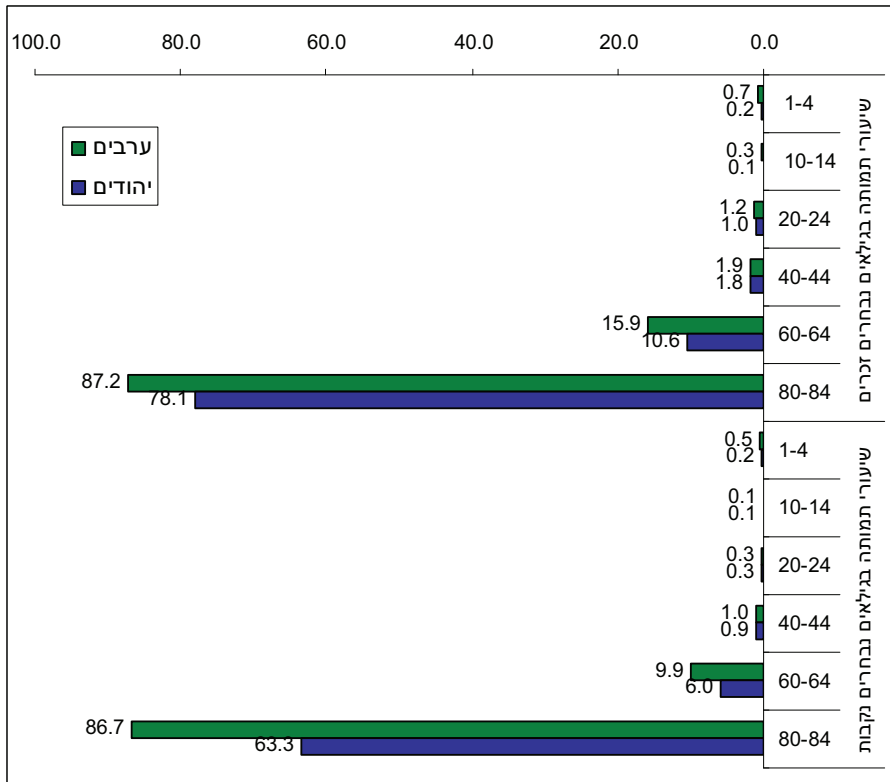
16 טרביה, מצב בריאות האוכלוסייה הערבית בישראל 2004, משרד הבריאות 2005, ע' 85.
17 שם, שם.

שיעור תמותה לפי גיל

התרשים שלהלן מתייחס לשיעור התמותה של יהודים לעומת ערבים בקבוצות גיל נבחרות ולפי מין. באופן כללי ניתן להצביע כך ששיעור התמותה בקרב ערבים גבוה יותר ברוב קבוצות הגיל ובשני המינים. הפערים בין שתי קבוצות האוכלוסייה בולטים יותר בגיל הרך (שנה עד 4 שנים) ובגילאים המבוגרים יותר, בקרב בני 60 ומעלה, שכן קבוצות גיל אלה רגישות יותר מבחינה הישרדותית. בהשוואה לנתוני מדד 2006, בקרב שני המינים לא חל שינוי בשיעורי התמותה בקרב בני שנה עד 4 שנים, אולם הפערים בין יהודים וערבים התרחבו בכל הקשור לשיעורי התמותה בגילאי 60 ומעלה. המשך התרחבות הפער בין יהודים לערבים בשיעורי התמותה משפיע כמובן על המשך התרחבות הפער בתוחלת החיים בין שתי קבוצות האוכלוסייה בקרב שני המינים.

תרשים 1.5: שיעור תמותה ל-100,000 נפשות לפי קבוצות גיל נבחרות וקבוצות אוכלוסייה

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

פרק 2: מדד דיור

תחום הדיור הוא אחד הנושאים הטעונים ביותר, אם לא הטעון מכולם, ביחסי יהודים-ערבים במדינת ישראל. זאת הן משום שמדובר ביעד ההשקעה הגדול ביותר של פרטים ומשקי בית, והן מאחר שהנושא קשור ישירות בסוגיית הקרקע, שהיא ליבת הסכסוך. על אף ש-93.0% אחוזים מכלל משקי הבית הערבים מתגוררים בדירה שבבעלותם - לעומת כ-70 אחוזים מהיהודים - קיימת בקרב האזרחים הערבים מצוקת דיור אשר באה לידי ביטוי בכמה אופנים:

- א. רמת הפיתוח בסביבת שטח המגורים בכל היישובים הערביים עדיין אינה עומדת בסטנדרטים המקובלים במדינת ישראל. קיים מחסור בשטחי ציבור ומבני ציבור, ורמת התשתיות והתחזוקה נמוכה.
- ב. בניית בית מגורים בחברה הערבית נמשכת זמן רב יחסית (משך הזמן תלוי ביכולתו הכלכלית של בעל הבית). כתוצאה מכך מתגוררות משפחות רבות במבנים שבנייתם טרם הושלמה, ולפיכך הן חשופות לסכנות בטיחותיות.
- ג. קיימים פערים ניכרים בין ישובים יהודיים וערביים באיכות המבנים וברמת התחזוקה, ובזמינות שטחים ושירותים ציבוריים שהינם חיוניים לשמירת איכות חייהם של הדיירים.
- ד. בתי מגורים ערביים רבים בנויים ללא היתר, ולפיכך רובץ עליהם איום בצווי הריסה ובקנסות כבדים. מצב זה מתקיים באזור הנגב, בערים המעורבות וביישובים הערביים השונים.
- ה. מחסור בבנייה ציבורית יזומה בתמיכה ממשלתית, הנדרשת בכדי להיענות על חלק מהביקוש למגורים בקרב האוכלוסייה הערבית.
- ו. אזרחים ערבים המנסים לרכוש דירות בשכונות ביישובים יהודיים או מעורבים נתקלים באופן תדיר בהתנגדות על רקע גזעני.
- ז. ישובים ערביים-כדואים בנגב (יותר מ-45) עודם בחזקת ישובים בלתי מוכרים - ישובים שאינם מוכרים על ידי הממשלה, על כל המשתמע מכך מבחינת תנאי הדיור ומערך השירותים והתשתיות.
- ח. שכונות ערביות בערים המעורבות עדיין אינן מוכרות, ועל בעליהם של בתים המאוכלסים בדמי מפתח נאסר להרחיב את הבית או לשפצו.
- ט. תחום השיפוט של הרשויות המקומיות הערביות מצומצם, ורשויות המדינה אינן נעתרות לבקשות להרחבתו במקומות החיוניים לתכנון והרחבה של אזורי המגורים.
- י. חלקים גדולים מהקרקע שהיתה בבעלות האוכלוסייה הערבית הופקעו במהלך השנים, דבר אשר צמצם את שטח הקרקע שבבעלות האוכלוסייה הערבית ואת הזמינות למגורים, והביא לסיבוך נושא הבעלויות על הקרקע. סיבוך זה יוצר קשיים בהוצאת היתרי בנייה.
- יא. לא נבנו ישובים קהילתיים ערביים ולא הוקמה עיר ערבית, חרף ההבטחות המושמעות על ידי שרים מעת לעת.
- יב. לא חל שיפור בשיתופו של הציבור הערבי ובייצוגו במוסדות התכנון. שינוי כזה הינו חיוני בהגברת השפעתו של הציבור הערבי ובהבאת צרכיו באופן ברור בפני הגופים המקצועיים, כך שתגבר התחשבותם של מוסדות התכנון בתהליך היצע המגורים השכיח ביישובים הערבים - בנייה עצמית, שהיא הדרך הזמינה ביותר (והכמעט-יחידה) להעמדת היצע מגורים התואם את הביקוש הגדל.

מדד השוויון משקף מצוקות אלה באופן חלקי בלבד, וזאת בשל אי-זמינותם של נתונים שנתיים שהיו יכולים לסייע בתיאור מקיף יותר של המצב על היבטיו המגוונים.

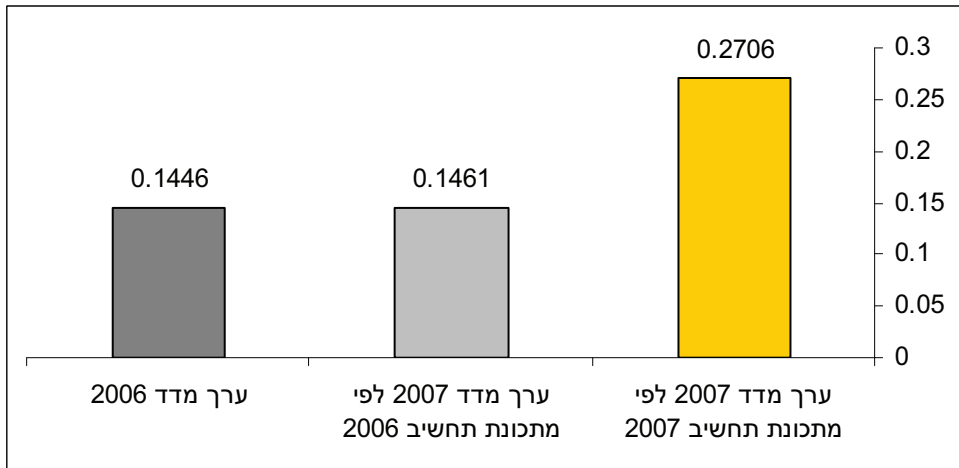

ערך מדד הדיור 2007 : 0.2706

ערך מדד הדיור לשנת 2007 עומד על 0.2706. השנה הוספנו שני משתנים חדשים, ותוספת זו מסבירה את הזינוק בערך המדד מ-0.1446 ל-0.2706. במקרה של מדד הדיור, מספר המשתנים העומדים לרשותנו קטן יחסית, ועל כן השפעתו של כל אחד מהמשתנים גבוהה יחסית. השנה נוספו למדד שני משתנים, וזו הסיבה לעליה החדה בערכו.

בתרשים 2.1 השווינו את ערכי המדד בשנים 2006 ו-2007. התרשים מפרט את ערך מדד 2007 בשתי מתכונות – על פי המשתנים שנבחנו בשנת 2006, ועל פי התחשיב החדש, הכולל כאמור שני משתנים חדשים. ערך מדד הדיור 2007 במתכונת תחשיב 2006 מצביע על עליה - דהיינו, הפער בין יהודים וערבים גדל מעט לטובת היהודים. הגידול נובע מהרחבת הפער במשתנה של "הוצאה חודשית על תשלומי ארנונה".

תרשים 2.1: השינוי בערך מדד השוויון בדיור בין השנים 2006-2007

אינדיקטורים ומשתנים

כדי לבדוק את רמת השוויון בתחום הדיור נבחנו באופן השוואתי 3 אינדיקטורים ו-7 משתנים. השנה הוספנו לאינדיקטור זמינות הדיור שני משתנים: האחד, ערך דירה בבעלות (שהוא בדרך כלל הרכוש היקר ביותר שבבעלות משק הבית); והשני - אחוז דירות ביוזמה ציבורית מסך כל התחלות הבנייה ביישובים המונים 10,000 תושבים ויותר. משתנה זה משקף היבט מסוים של היקף מעורבות המדיניות הציבורית בתחום הבנייה למגורים.

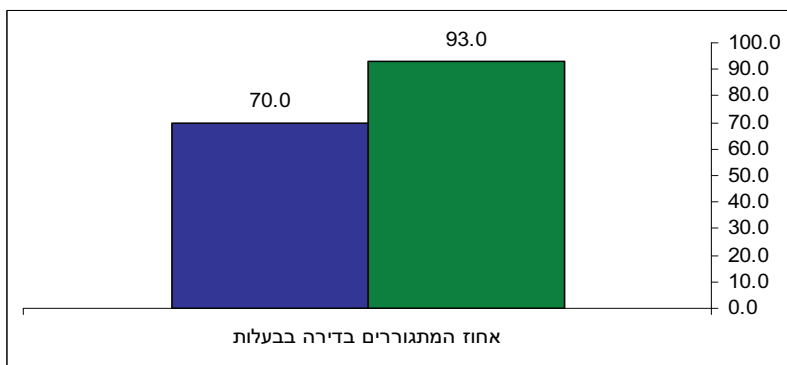
משתנים	אינדיקטורים
1. שיעור בעלות על דירה	זמינות הדיור
2. ערך דירה בבעלות	
3. אחוז דירות ביוזמה ציבורית מסך כל התחלות הבנייה למגורים ביישובים המונים 10,000 תושבים ויותר	
4. מספר חדרים בדירה	רווחת הדיור
5. ממוצע נפשות בחדר	
6. הוצאה חודשית ממוצעת על דיור	איכות הדיור
7. הוצאה חודשית ממוצעת על תשלומי ארנונה	

תיאור המשתנים

זמינות הדיור: אחוז המתגוררים בדירה בבעלות

אחוז המתגוררים בדירה בבעלות בקרב ערבים עומד על 93% מכלל משקי הבית. שיעור המתגוררים בדירה בבעלות בקרב יהודים נמוך יותר: 70%. אחוז המתגוררים בדירה בבעלות אינו משקף בהכרח את שיעור הבעלות על דירה, שכן ישנם משקי בית שבבעלותם דירה אך הם מתגוררים בדירה שאינה בבעלותם. על-פי ממצאי הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2006, כ-15.8% בבעלותם. על-פי ממצאי הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2006, כ-15.8% מכלל משקי הבית (יהודיים ואחרים) שמתגוררים בדירה שאינה בבעלותם הם בעלי דירה, והם מהווים כ-4.3% מסך כל משקי הבית (יהודיים ואחרים). בקרב ערבים שאינם גרים בדירה שבבעלותם כ-3.9% הם בעלי דירה - כ-0.3% מכלל משקי הבית הערביים. לפיכך, גם כאשר מביאים בחשבון משפחות שבבעלותן דירה אך הן מתגוררות בדירה שאינה בבעלותן, עדיין ניכר פער של כ-20% נקודות האחוז לטובת משקי בית ערביים בכל הקשור לשיעורי בעלות על דירה.

תרשים 2.2: אחוז המתגוררים בדירה בבעלות, לפי קבוצת אוכלוסייה

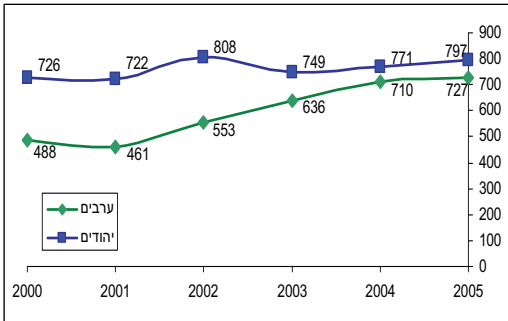
מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

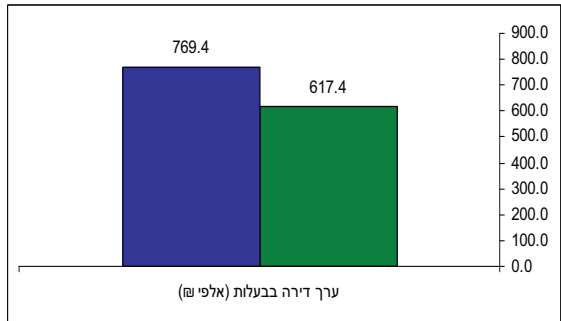
ערך דירה בבעלות

דירה בבעלות היא בדרך כלל ההשקעה הגדולה ביותר של משק הבית, והנכס היקר ביותר שברשותו. על-פי נתוני המדד, ערך דירה בבעלות ביישובים ערביים נמוך מערך דירה בבעלות ביישובים יהודיים ומעורבים (617.4 אלף ש"ח לעומת 769.4 אלף ש"ח בהתאמה). יש לציין כי במהלך השנים האחרונות הולך הפער ומצטמצם נוכח עלייה מהירה בערך דירות בבעלות ביישובים ערביים (ראו תרשים 2.3.1). הגורם העיקרי לעלייה בערך הדירה ביישובים ערביים הוא העלייה בערך הקרקע, עליה הנובעת מצמצום כמות הקרקע הזמינה לבנייה (למרות שמלכתחילה היתה קטנה כתוצאה מהפקעת קרקע, והשטחים שיועדו לבנייה היו קטנים ולא התאפשרה הרחבת שטחי השיפוט של הרשויות הערביות או שינויי יעוד בשימוש בקרקע למגורים), מגידול טבעי של האוכלוסייה (בקצב של כ-3% בשנה), שרובה ככולה נשארת ביישוב.

תרשים 2.3.1: ערך דירה בבעלות ביישובים וביישובים ערביים בשנים 2000-2005 (אלפי ש"ח)

תרשים 2.3: ערך דירה בבעלות יהודיים לפי קבוצת אוכלוסייה (אלפי ש"ח)

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

אחוז הדירות ביוזמה ציבורית מסך כל התחלות הבנייה למגורים ביישובים המונים 10,000 תושבים ויותר

ההתערבות הציבורית בתחום הדיור באה לידי ביטוי הן בתחום הביקוש למגורים (באמצעות סיוע בעלויות הפיתוח ומדיניות סיוע במשכנתאות) והן בתחום היצע המגורים. מעורבות משרד השיכון בתחום היצע למגורים באה לידי ביטוי בייזום פרויקטים לבנייה חדשה למגורים, וזאת בנוסף לשיווק קרקע ולהקמה וסיוע בתחום התשתיות ומבני הציבור. עד השנים האחרונות, בנייה ביוזמה ציבורית כמעט שלא התקיימה ביישובים ערביים, להוציא מקרים בודדים. מצב זה נבע מגורמים שחלקם קשורים בהעדפות האוכלוסייה הערבית עצמה, וחלקם קשורים בתפיסות ועמדות של השלטון ביחס ליישובים הערביים וליעדי הפיתוח שלהם.

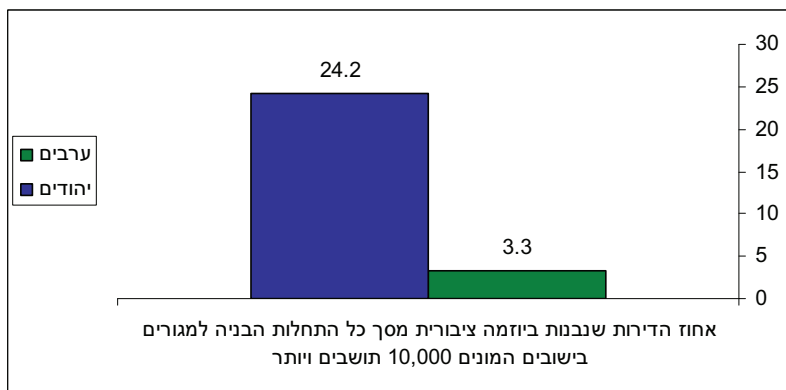
בנייה ביוזמה ציבורית היא אחת הדרכים העיקריות להרחיב את היצע אפשרויות הדיור ביישובים ערביים ולהגדיל את ניצול קיבולות הבנייה במגרשים. מצוקת הקרקע, והביקוש הגובר לדיור, יוצרים צורך להתערבות שכזו, שאותה יש להתאים למאפיינים הייחודיים של צרכני הדיור הפוטנציאליים. תרשים 2.4 מתאר את אחוז הדירות שנבנו ביוזמה ציבורית מסך כל התחלות הבנייה למגורים ביישובים המונים 10,000 תושבים ויותר. בין השנים 2001-2005, כרבע מהתחלות הבנייה למגורים ביישובים יהודיים ומעורבים היו ביוזמה ציבורית, וזאת לעומת 3.3% מכלל התחלות הבנייה ביישובים ערביים - מרביתם בעיר נצרת.

המדיניות הציבורית יכולה לתרום לקידום הבנייה למגורים והפיתוח עבור האוכלוסייה הערבית על-ידי:

- א. האצת תהליכי הרשאה לתכנון ופיתוח קרקעות לבנייה למגורים.
- ב. מתן תמיכה לרוכשי דירה פוטנציאליים באמצעות סיוע בעלויות הפיתוח ובמשכנתאות, הן בהתבסס על שיטת בנה ביתך והן בהתבסס על שיטת הבנייה הקבלנית.
- ג. פיתוח תשתיות איכותיות ומבני ציבור בשכונות מגורים חדשות המתוכננות על קרקע בבעלות מדינה.
- ד. ויסות מחיר הקרקע במטרה להוזיל את מחיר הדירה על ידי הורדת המיסוי על קרקע והגדלת היצע הקרקע המיועד למגורים.
- ה. עידוד גישת עיבוי הבנייה באופן המותאם תרבותית לאוכלוסייה הערבית תוך התחשבות בחסמים הקיימים (כגון מחסור בשטחים ציבוריים, מצב הבנייה כיום, אופי היישוב), וכן השלמה ושדרוג של תשתיות ומבני ציבור, על-ידי התאמת הקריטריונים לתמיכה בהתחדשות עירונית למציאות ביישובים הערביים.
- ו. עידוד בניית דיור ציבורי למקקים, במיוחד ביישובים העירוניים.
- ז. הכרה ממשלתית ביישובים הערבים הלא מוכרים כנגב על פי קריטריונים שוויוניים וצודקים. כמו כן, יש לאשר הקמתם של יישובים קהילתיים ערביים.
- ח. העמדת מנגנונים וכלים המאפשרים הכרה בשכונות בערים המעורבות, הרחבה ושיפוץ של בתים בדמי מפתח, ורכישת הבתים על ידי הדיירים במחיר מוזל.
- ט. ביטול חוקי ההפקעה וכל ההליכים שמפלים את הערבים לרעה בסוגיות הקרקע; הרחבת תחומי השיפוט וצירוף אדמות ציבוריות ליישובים הללו בכדי לייעד אותם לשכונות חדשות למגורים; ותכנון המתחשב בצרכי האוכלוסייה.

תרשים 2.4: אחוז הדירות שנבנות ביוזמה ציבורית מסך כל התחלות הבניה למגורים ביישובים המונים 10,000 תושבים ויותר

מקור: למ"ס, הבינוי בישראל, 2005

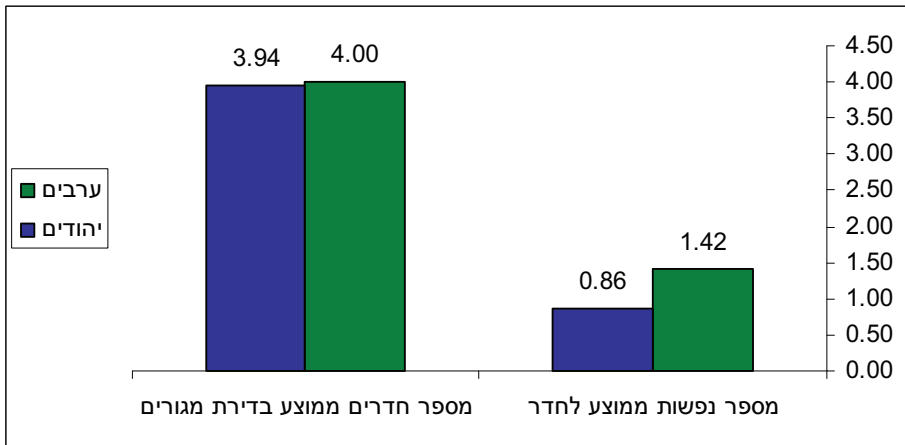
רווחת הדיור: גודל דירה, מספר החדרים בדירה וצפיפות הדיור

רווחת הדיור נמדדת במדד השוויון באמצעות שני משתנים: גודל הדירה וצפיפות הדיור. שני משתנים אלה ניתנים למדידה הן ביחידות שטח (מ"ר) והן במספר חדרים. בשל מגבלות הנתונים העומדים לרשותנו מזדנו את גודל הדירה באמצעות מספר החדרים בדירה ואת צפיפות הדיור לפי מספר הנפשות בחדר. בשנה האחרונה פרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים על שטחי המגורים שחויבו בארנונה ועל מספר יחידות הדיור שחויבו בארנונה, כפי שפורסמו בספרי הנהלת החשבונות של הרשויות המקומיות. על סמך נתונים אלה יכולו לאמוד את השטח הממוצע של דירה למגורים ביישובים יהודיים ומעורבים וביישובים ערביים. הנתונים על שטח המגורים לא נכללו במדד השוויון, אך נעזרנו בהם כדי לערוך השוואה וכדי לקבל תמונה רחבה יותר לגבי הגודל הממוצע של יחידת המגורים והגורמים המשפיעים על צפיפות הדיור בה.

גודל הדירה: מספר החדרים בדירה

מספר החדרים הממוצע לדירת מגורים בקרב משקי בית ערביים כמעט זהה לזה שבקרב משקי בית יהודיים (ראו תרשים 2.5). אולם מהשוואה בין משקי בית יהודיים וערביים בשטח ממוצע ליחידת דיור עולה כי שטח דירה ביישובים עירוניים (ישובים שאוכלוסייתם מונה 2,000 נפשות ויותר) גדול יותר ועומד על כ-119 מ"ר לעומת 92 מ"ר (שטח דירה ממוצע) ביישובים יהודיים ומעורבים (ראו תרשים 2.5.2).¹⁸ למרות ששטח הדירה הממוצע גדול יותר, מספר החדרים הממוצע לדירה כמעט זהה. תרשים 2.5.1 מתאר את התפלגות משקי הבית (יהודיים וערביים) לפי מספר חדרים לדירה. מן התרשים עולה כי רוב משקי הבית (65% ממשקי הבית היהודים ו-74% ממשקי הבית הערבים) מתגוררים בדירות בעלות 3 או 4 חדרים. עיקר הפער בין יהודים וערבים בא לידי ביטוי באחוז משקי הבית המתגוררים בדירה בעלת 4.5 חדרים ויותר (22.3% בקרב יהודים לעומת 9.7% בקרב ערבים).

תרשים 2.5: מספר חדרים ממוצע בדירת מגורים ומספר נפשות ממוצע לחדר לפי קבוצת אוכלוסייה

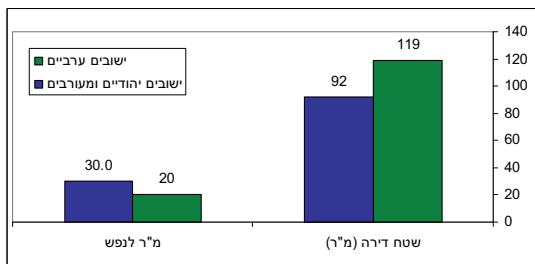

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

18 אומדן שטח הדירה הממוצע נעשה באמצעות חלוקת שטח הדירות למגורים במספר יחידות הדיור על-פי דיווחי הרשויות המקומיות על חיובי ארנונה למגורים לפי מ"ר ומספר יחידות דיור, כפי שפורסמו בפרסום "רשויות מקומיות 2006" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

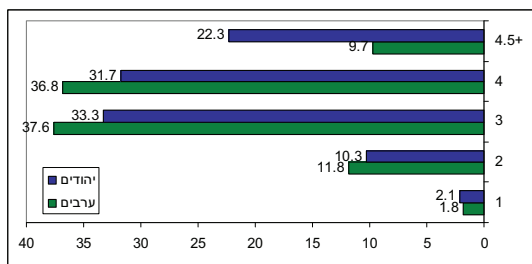

תרשים 2.5.2: שטח דירה ומספר מ"ר לנפש, ביישובים יהודיים ומעורבים וביישובים ערביים, (מ"ר) 2005

מקור: למ"ס, רשויות מקומיות בישראל 2006, נתונים פסיים וכספיים, 2007

תרשים 2.5.1: התפלגות משקי בית לפי מספר חדרים בדירה ולפי קבוצת אוכלוסייה, (אחוזים) 2006

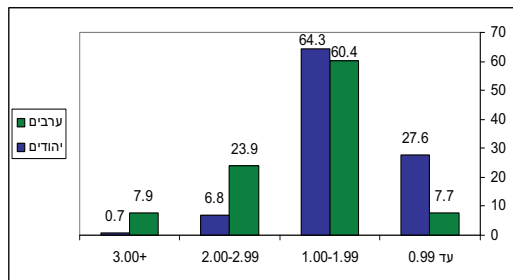
מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

ממוצע נפשות לחדר

צפיפות הדיור יכולה להימדד הן ביחידות שטח, דהיינו מ"ר לנפש, והן במספר נפשות לחדר. הנתונים העומדים לרשותנו מאפשרים לנו למדוד את צפיפות הדיור בדרך המדידה האחרונה (מספר הנפשות לחדר). במשקי בית ערביים צפיפות הדיור גבוהה יותר והיא עומדת על 1.42 נפשות לחדר בממוצע לעומת 0.86 בקרב משקי בית יהודיים (ראו תרשים 2.5). על-פי נתוני הלמ"ס, מספר משקי הבית הערביים החיים בצפיפות של 3 נפשות לחדר ויותר עומד על 16,598.

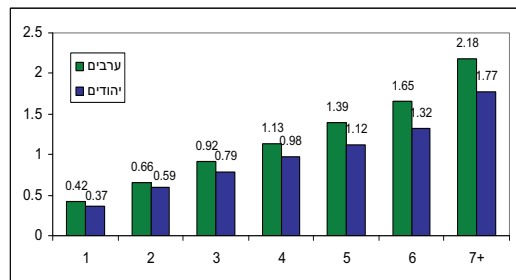
צפיפות הדיור בקרב ערבים גבוהה יותר גם במונחים של יחידת שטח לנפש. מתרשים 2.5.2 עולה כי ביישובים ערביים עומד השטח הממוצע לנפש על כ-20 מ"ר לעומת 30 מ"ר לנפש ביישובים יהודיים ומעורבים. צפיפות הדיור מושפעת כמובן מגודל משק הבית, אולם מתברר כי הצפיפות גבוהה יותר בבתים ערביים גם ללא קשר לגודל משק הבית (ראו תרשים 2.5.3). במילים אחרות, צפיפות הדיור בקרב משקי בית ערביים גבוהה יותר בכל גודל משק בית נתון.

תרשים 2.5.4: התפלגות משקי בית עם ילדים לפי צפיפות מגורים וקבוצת אוכלוסייה, 2006

מקור: למ"ס, השנתון הסטטיסטי לישראל, 2007

תרשים 2.5.3: ממוצע נפשות לחדר לפי גודל משק בית וקבוצת אוכלוסייה, 2006

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

תרשים 2.5.4 מתאר את התפלגות משקי הבית עם ילדים עד גיל 17 לפי צפיפות הדיור. 60.4% ממשקי הבית היהודיים עם ילדים ו-64.3% ממשקי הבית הערביים מתגוררים בצפיפות של נפש עד שתי נפשות בחדר. עיקר הפער בא לידי ביטוי בערכי הצפיפות הנמוכים ביותר והגבוהים ביותר: בעוד ש-27.6% ממשקי הבית היהודיים עם ילדים מתרווחים בצפיפות של פחות מנפש לחדר (לעומת 7.7% ממשקי הבית הערבים), 31.8% ממשקי הבית הערביים עם ילדים מצטופפים בתנאים של למעלה משתי נפשות לחדר (לעומת 0.7% ממשקי הבית היהודיים).

איכות הדיור

הוצאה חודשית ממוצעת למשק בית על דיור

ההוצאה לשירותי דיור חושבה על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באמצעות זקיפת שכר-דירה אלטרנטיבי בדירות שוות-גודל ביישוב מסוים או באזור מסוים. משתנה זה מהווה אינדיקציה לאיכות הדיור ולרמת התחזוקה שלו. ככל שההוצאה הממוצעת על דיור גבוהה יותר, גדלה הסבירות שאיכות הדיור תהיה גם היא גבוהה יותר. ההוצאה החודשית הממוצעת על שירותי דיור ביישובים ערביים נמוכה יחסית, ומהווה כ-61% מסך ההוצאה על שירותי דיור ביישובים יהודיים ומעורבים (ראו תרשים 2.6).

הוצאה חודשית ממוצעת למשק בית על תשלומי ארנונה

ככל שעולה ממוצע גובה תשלומי הארנונה, גדלה יכולתה של הרשות המקומית לספק לתושבים שירותים ברמה גבוהה יותר. ממוצע גובה תשלומי הארנונה תלוי הן בגובה תעריפי הגבייה למ"ר והן בשיעור הגבייה בפועל.¹⁹

ממוצע תשלומי הארנונה בקרב ערבים מהווה כ-78% מממוצע תשלומי הארנונה ביישובים יהודיים ומעורבים (ראו תרשים 2.6).

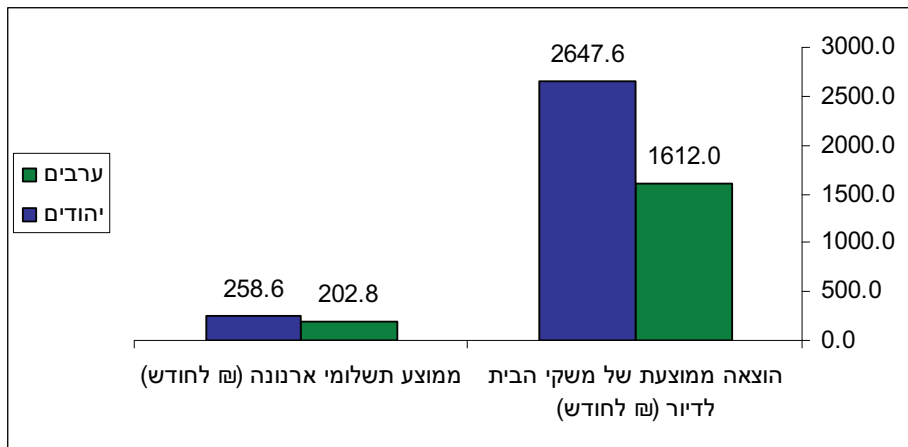
מן הראוי לציין בהקשר זה כי סוגיית תשלומי הארנונה ברשויות הערביות מורכבת וסבוכה בשל הסיבות שלהלן:

1. היעדר אזורי תעסוקה ותעשייה במרחב התכנוני של האוכלוסייה הערבית. יש לציין שאזורים אלה הם המקור העיקרי לתשלומי ארנונה.
2. תשלום מענק האיזון (בהתאם לנוסחת סוארי, או מה שנשאר ממנה). מענקים אלה צומצמו ביותר מ-50% בחמש השנים האחרונות, מבלי שניתן פתרון חלופי או פתרון מדורג חלופי למצוקה הכספית הצפויה.
3. תשלום מענק האיזון מותנה באחוז גבייה של הארנונה. ראוי לציין בהקשר זה כי חלק מהתושבים ביישובים הערביים אינם יכולים - בגלל מצבם החברתי-כלכלי - לעמוד בשיעור הארנונה הנדרש מהם, וזאת למרות הקריאות החוזרות ונשנות של ראשי הרשויות לתושבים לשלם את חובותיהם. מצב זה יוצר מעגל קסמים: רבים אינם מצליחים לעמוד בחובותיהם לרשות המקומית, וכתוצאה מכך הרשות אינה מסוגלת לספק להם שירותים אלמנטריים ואפילו לשלם משכורות לעובדיה. ואם לא די בכך, משרד הפנים מתנה את העברת הכספים בעמידה בשיעור בלתי ריאלי של גביית מסים, שרוב התושבים אינם יכולים לעמוד בו.

19 הנתונים להלן, כפי שמפורסמים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מתארים את סכום החיוב בתשלומי ארנונה כפי שדווח על-ידי הרשויות המקומיות. סכום החיוב אינו שווה בהכרח לסכום הגבייה בפועל.

תרשים 2.6: הוצאה חודשית ממוצעת של משקי בית לדיור וממוצע תשלומי ארנונה למשק בית (₪ לחודש)

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

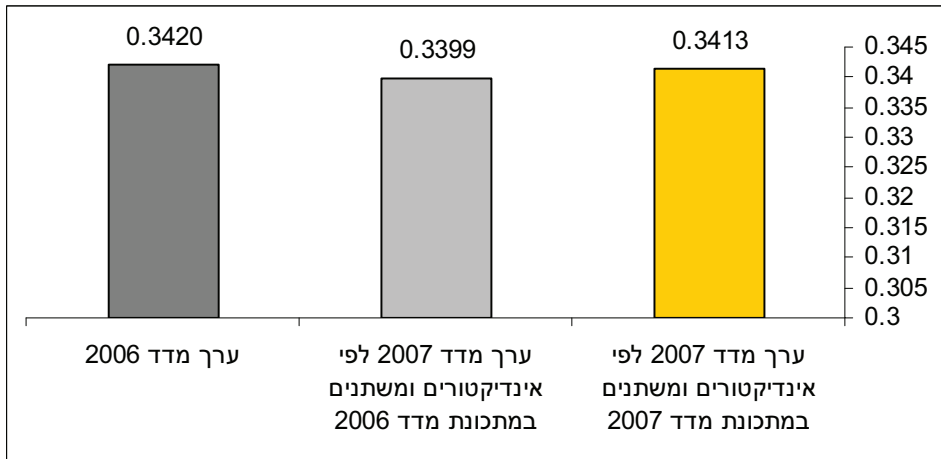
פרק 3: מדד החינוך

מצבה של מערכת החינוך הערבי נחות מזה של מערכת החינוך העברית בהיבטים רבים, ביניהם מחסור בכיתות ובמבנים, צפיפות, נשירה, מחסור במורים ובשעות הוראה. מצבה של מערכת זו חמור אף יותר בקרב האוכלוסייה הערבית הבדואית בנגב בכלל ובכפרים הלא מוכרים בפרט.²⁰ מחקרים ודוחות שבחנו את נושא השוויון בחינוך מוכיחים שהקצאת המשאבים אינה שוויונית בין האוכלוסייה היהודית לזו הערבית. הפערים בהקצאה מתחילים בגיל הרך ונמשכים לתוך שלב ההשכלה הגבוהה.²¹ התנאים הירודים בבתי הספר הערביים משפיעים על רמת החינוך ועל איכותו, ולמצב זה יש כמובן השלכות על תפוקתיה של המערכת במונחים של הישג.

ערך מדד החינוך 2007 - 0.3413

ערך מדד החינוך לשנת 2007 הוא 0.3413. מדד החינוך לשנת 2007 ירד מעט בהשוואה למדד השוויון לשנת 2006, כלומר - הפערים בין יהודים וערבים בתחום החינוך הצטמצמו מעט. תרשים 3.1 מתאר את ערך מדד 2006 (0.3420) לעומת ערך המדד בשנת 2007 - (א) ללא שינוי במשתנים ובאינדיקטורים (0.3399) ו(ב)לאחר השינויים שערכנו במשתנים ובאינדיקטורים (0.3413). הירידה בערך מדד החינוך לשנת 2007 נובעת מצמצום הפער בין יהודים וערבים במשתנים הבאים: (1) אחוז הנשירה מכיתות ט' ו-י"ב (2) זכאות לתעודת בגרות. משתנים חדשים שהוספו השנה למדד הביאו לעלייה בערכו, אם כי ערך המדד עדיין נמוך יחסית לשנת 2006.

תרשים 3.1: השינוי בערך מדד השוויון בחינוך בין השנים 2006 - 2007

20 טביבאן-מזרחי ואחרים, מצב הילדים הערבים בישראל, 2004.

21 אתי וייסבלאי, שוויון הזדמנויות בחינוך מגיל הגן ועד האוניברסיטה (מוגש לוועדה לזכויות הילד), ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2006.

אינדיקטורים ומשתנים

האינדיקטורים שנבחרו לבדיקת רמת השוויון בחינוך בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הערבית כוללים אינדיקטורים שמתייחסים להיבטים שונים של החינוך שמקבל הפרט: משאבי מערכת החינוך, תשתית פדגוגית, השתתפות בלימודים ותפוקות חינוכיות. השנה, כאמור, ערכנו מספר שינויים באינדיקטורים ובמשתנים:

1. הוספו אינדיקטור חדש – "השתתפות בלימודים" - הכולל שני משתנים שנכללו בשנה שעברה (באינדיקטור "תפוקות חינוכיות"): אחוז הנשירה בכיתות ט'-י"ב ואחוז הסטודנטים באוניברסיטאות מכלל גילאי 20-34. בנוסף נכללו באינדיקטור זה שני משתנים חדשים: שיעור השתתפות בגני ילדים ומעונות יום בגיל שנתיים, ושיעור השתתפות בגילאי שלוש וארבע.
2. במדד 2006 נכלל המשתנה "ממוצע שווה ערך משרות הוראה מלאות לכיתה" תחת האינדיקטור "תשתית פדגוגית". חשבנו שנכון יותר לשייך משתנה זה לאינדיקטור "משאבי חינוך", שכן שעות ההוראה בכיתה הם פונקציה של הקצאה תקציבית. כמו כן החלטנו להציג סוג זה של הקצאה באמצעות המשתנה "ממוצע שעות הוראה לתלמיד" (בחינוך היסודי והעל-יסודי) במקום "משרות הוראה לכיתה". זאת בשל הפער במספר הילדים בכיתה בין החינוך הערבי לעברי. מאחר שמספר הילדים לכיתה בחינוך הערבי גדול יותר, המשתנה "מספר שעות הוראה לתלמיד" ישקף בצורה ברורה יותר את הפערים בהקצאה.
3. השנה התאפשר לנו להוסיף משתנים שלפני שנה לא היו בידנו מספיק תצפיות על אודותם. במסגרת האינדיקטור "תשתית פדגוגית" הוספנו את המשתנים "אחוז מורים אקדמאים" ו"אחוז מורים בלתי מוסמכים"; ובמסגרת האינדיקטור "תפוקות חינוכיות" הוספנו את המשתנים "ציון ממוצע במבחני המיצ"ב בכיתות ה'" ו"ציון ממוצע במבחני המיצ"ב בכיתות ח'".
4. בשונה ממדד 2006, איחדנו את המשתנים "שיעור בעלי 15-13 שנות לימוד" ו"שיעור בעלי 16 שנות לימוד ומעלה", למשתנה אחד והוא "שיעור בעלי 13 שנות לימוד ומעלה". שכן מצאנו שההפרדה לשני משתנים מיותרת וכי ניתן לתאר באופן מצרפי את שיעור בעלי ההשכלה העל-תיכונית.

משתנים	אינדיקטורים
1. ממוצע מס' תלמידים לכיתה בחינוך היסודי	משאבי מערכת החינוך
2. ממוצע מס' תלמידים לכיתה בחינוך העל-יסודי	
3. ממוצע שעות הוראה לתלמיד בחינוך היסודי	
4. ממוצע שעות הוראה לתלמיד בחינוך העל-יסודי	
5. אחוז מורים אקדמאים	תשתית פדגוגית
6. אחוז מורים בלתי-מוסמכים	
7. שיעור השתתפות בגני ילדים ומעונות יום בגיל שנתיים	השתתפות בלימודים
8. שיעור השתתפות בגני ילדים ומעונות יום בגילאי 3-4	
9. אחוז הנשירה בקרב תלמידי ט' ו-י"ב	
10. אחוז הסטודנטים באוניברסיטה מכלל גילאי 20-34	
11. אחוז בעלי 0-8 שנות לימוד מכלל בני 15 ומעלה	תפוקות חינוכיות
12. אחוז בעלי 13 שנות לימוד ומעלה מכלל בני 15 ומעלה	
13. חציון מס' שנות לימוד בקרב בני 15 ומעלה	
14. אחוז הזכאים לתעודת בגרות מכלל תלמידי י"ב	
15. אחוז הזכאים לבגרות העומדת בדרישות הסף לכניסה לאוניברסיטה מקרב תלמידי י"ב	
16. ממוצע ציוני המיצ"ב – כיתות ה'	
17. ממוצע ציוני המיצ"ב – כיתות ח'	

תיאור המשתנים

משאבי מערכת החינוך

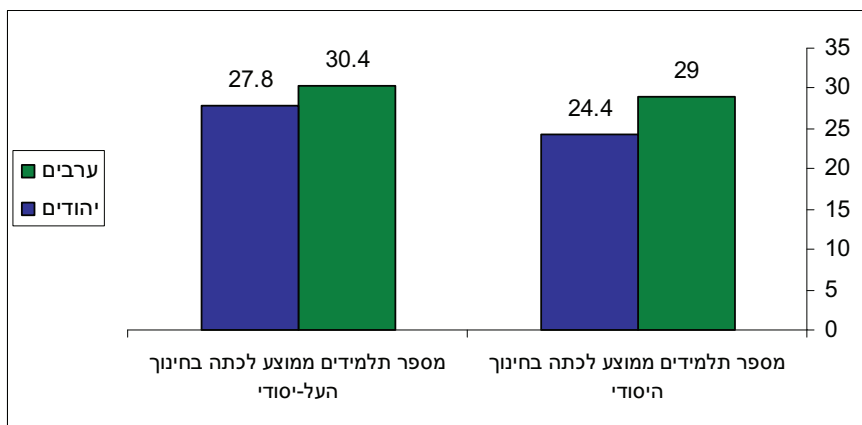
צפיפות בכיתות

מספר התלמידים בכיתה משפיע על היחס האישי ועל תשומת הלב שמקבל כל תלמיד בכיתה. עניין זה הוא אחד הנושאים המרכזיים שעל סדר יומה של מערכת החינוך, ובכנסת כבר הועלו כמה הצעות חוק להגבלת מספר התלמידים לכיתה בכיתות הגן והיסודי.²² כפי שניתן לראות בתרשים 3.2, מספר התלמידים הממוצע לכיתה בחינוך היסודי היהודי הוא 24.4, לעומת 29 תלמידים בכיתה בחינוך היסודי הערבי. גם בחינוך העל-יסודי קיים פער, אם כי מצומצם יותר, בין החינוך העברי לבין החינוך הערבי: 27.8 תלמידים בכיתה לעומת 30.4 תלמידים, בהתאמה.

יש לציין כי בהשוואה למדד של שנת 2006, הפער במספר התלמידים הממוצע לכיתה בחינוך היסודי הצטמצם מעט (24.3 בחינוך היהודי ו-29.3 בחינוך הערבי). בחינוך העל-יסודי, לעומת זאת, התרחב הפער מעט (28.5 בחינוך היהודי ו-30 בחינוך הערבי).

22 ראה: הצעת חוק הגבלת מספר תלמידים בגני-ילדים ובכיתות היסוד, התשס"ז-2006, (פ/1669) שיזמה ח"כ רוביט תירוש. ראו גם את הצעת החוק: חינוך ממלכתי (תיקון - הגבלת מספר תלמידים בגן חובה ובכיתה בבית ספר יסודי), התשס"ז-2007, (פ/2610/17), שיזמה ח"כ ליה שמטוב. יש לציין כי בהצעת חוק זו הדרישה היא להגבלת מספר התלמידים בגן חובה ובחינוך היסודי ל-25. להרחבה בנושא זה ראו דיון בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת מיום 7 למרץ 2007.

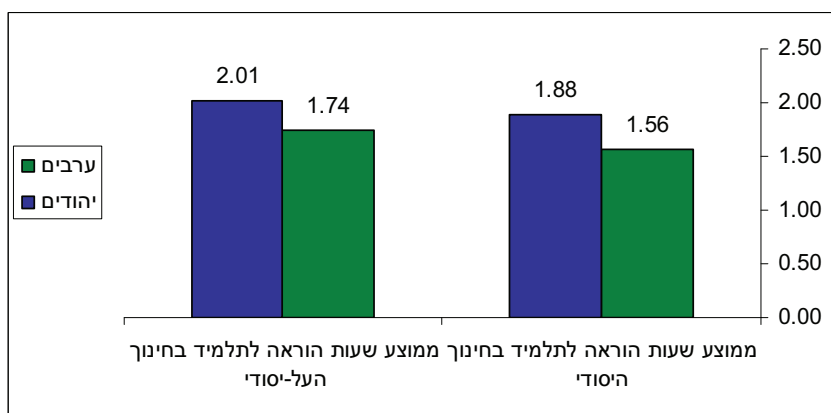

תרשים 3.2: מספר התלמידים הממוצע לכיתה בחינוך היסודי והעל-יסודי בחינוך העברי ובחינוך הערבי

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

ממוצע שעות הוראה לתלמיד

לאורך שנים קיים פער (לטובת החינוך העברי) בממוצע שעות ההוראה לתלמיד בכל שלבי החינוך. בשנת 2003 אימץ משרד החינוך את דוח שושני, שאחת ממטרותיו היתה שינוי שיטת הקצאת שעות ההוראה.²³ יש הטוענים כי דוח שושני לא תרם משמעותית לצמצום אפליית החינוך הערבי בנושא זה.²⁴ תרשים 3.3 להלן, המשקף את הפער בממוצע שעות ההוראה המוקצות לתלמיד בחינוך העברי ובחינוך הערבי, מראה כי בכל שלבי החינוך קיים פער בהקצאה: בחינוך היסודי מקבל תלמיד בחינוך העברי 1.88 שעות הוראה בממוצע לעומת 1.56 שעות בחינוך הערבי; ואילו בחינוך העל-יסודי מוקצות לתלמיד בחינוך העברי 2.01 שעות לתלמיד (בממוצע), לעומת 1.74 שעות לתלמיד בחינוך הערבי.

תרשים 3.3: ממוצע שעות הוראה לתלמיד בחינוך היסודי ובחינוך העל-יסודי בחינוך העברי ובחינוך הערבי

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

23 דו"ח ועדת שושני לבדיקת שיטת התקצוב (מוגש למשרד החינוך), 2003.
 24 ח'אלד אבנו עסבה, החינוך הערבי בישראל: דילמות של מיעוט לאומי, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, 2007, ע"ע 96-94.

לוח 3.1 להלן מתאר את נתוני ההקצאה של שעות הוראה לתלמיד במהלך 8 השנים האחרונות.²⁵ נתוני הלוח מצביעים על צמצום קל של הפער בחינוך היסודי, ועל התרחבות הפער בחטיבות הביניים ויותר מכך בחטיבות העליונות. ממוצע שעות ההוראה שהוקצו לתלמיד בחטיבה העליונה בחינוך הערבי היוו בשנת 2000 92.8% ממה שהוקצה לתלמיד בחינוך העברי, ואילו בשנת 2007 עמד משתנה זה על 81.3% בלבד.

לוח 3.1: היחס בין ממוצע השעות לתלמיד שקיבל תלמיד ערבי ביחס לתלמיד

2007	2000	אחוז ממוצע השעות לתלמיד שקיבל תלמיד ערבי ביחס לתלמיד בחינוך העברי
85.6	83.2	סה"כ
90.6	81.8	חינוך יסודי
83.0	86.3	חטיבות ביניים
81.3	92.8	חטיבות עליונות

מקור: עיבוד מחלקת המחקר של סיכוי לנתוני משרד האוצר, הצעת תקציב משרד החינוך 2000-2007, אתר משרד האוצר: www.mof.gov.il

תשתית פדגוגית השכלת מורים

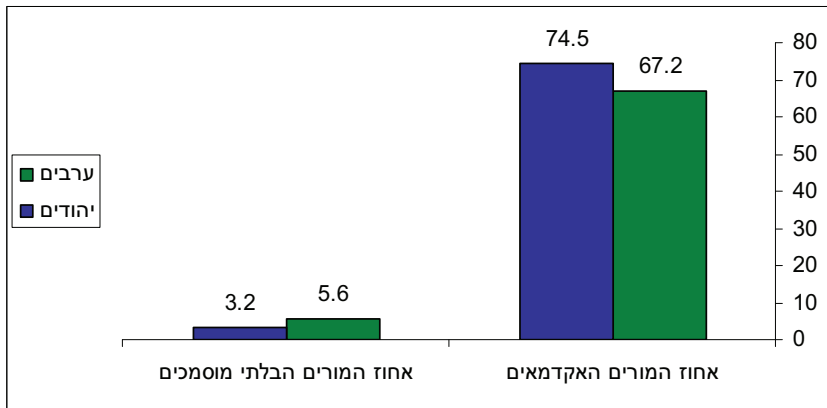
ההון האנושי של מערכת החינוך, הלא הוא קהל המורים, מהווה את התשומה המשמעותית ביותר בהשכלותיה על תפוקות המערכת. ראוי לציין כי במחקרים שבוצעו בעבר לא נמצא קשר חד-משמעי בין אקדמיזציה של מורים להישגי התלמידים.²⁶ עם זאת ניתן להניח שהשכלה גבוהה והכשרת מורים (הכשרה איכותית) משפיעות באופן חיובי על פוטנציאל איכות ההוראה. לכן עורכים משרד החינוך והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בעשור האחרון, מעקב אחר שני המשתנים הללו. תרשים 3.4 מתאר את אחוז המורים האקדמאים ואת אחוז המורים הבלתי-מוסמכים בחינוך העברי ובחינוך הערבי. מן התרשים עולה כי אחוז המורים האקדמאים בחינוך היהודי עומד על 74.5%, לעומת 67.2% בחינוך הערבי. יש לציין כי במהלך העשור האחרון עלה שיעור המורים האקדמאים בשני הסקטורים, אך עדיין קיים פער לטובת החינוך העברי. על אף ששיעור המורים הבלתי-מוסמכים נמוך הן בחינוך העברי והן בחינוך הערבי, הפער ניכר: שיעור המורים הבלתי-מוסמכים בחינוך הערבי עומד על 5.6% - כמעט פי שניים משיעורם בחינוך העברי.

²⁵ השונוות בין נתוני המדד לנתונים בלוח נובעת מכך שאת הנתונים השנתיים של המדד אנו מחשבים כממוצע של נתוני 5 השנים האחרונות (כלומר, נתוני מדד 2007 מחושבים כממוצע של השנים 2002-2006 על-פי נתוני משרד האוצר), ואילו בלוח 3.1 מופיעים נתונים שנתיים כפי שפרסמם משרד האוצר.

²⁶ החינוך בישראל בראי הסטטיסטיקה - 1995-2004, ע' 145.

תרשים 3.4: אחוז מורים אקדמאים ואחוז מורים בלתי-מוסמכים בחינוך העברי ובחינוך הערבי

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

**השתתפות בלימודים
החינוך בגיל הרך**

שנות חייו הראשונות של ילד נחשבות לשלב החשוב והמהותי ביותר בתהליך חינוכו. תפקידו של החינוך בגיל הרך הוא להכין את הילד ללמידה מבחינת הכישורים האינטלקטואליים, הרגשיים, הקוגניטיביים והפיזיים. בגיל 3-6 מתפתחים אצל הילד כישורי השפה, יכולת הלמידה והיכולת החברתית.²⁷ הישגים לימודיים - כגון השגת תעודת בגרות או רכישת השכלה גבוהה - מושפעים משמעותית מאותה השקעה ראשונית בחינוך כבר בגיל הרך.²⁸

חוק חינוך חובה חל על ילדים מגיל 3 ומעלה. הטיפול בילדים מגיל 0-3 נעשה מכוח חוק הפיקוח על מעונות (התשכ"ה-1965), שחל על כל סוגי המעונות, ומשרד התמ"ת הוא שמופקד על ביצועו. המשרד מכיר במסגרות לילדים בני 0-3, מסבסד אותן ומפקח עליהן. בשנים האחרונות היה תקציב הפיקוח מצומצם בשל מגבלות כוח-אדם, וכיום פועלות מסגרות רבות ללא פיקוח ממשלתי.²⁹ הנתונים שבידינו מצביעים על כך שפעוטות יהודים נמצאים במעונות ופעוטונים בשיעורים גבוהים יותר מפעוטות ערבים. לא נעמוד כאן על הסיבות לכך, אך נציין כי אחת מהן היא העדרן של מסגרות מתאימות ביישובים הערביים. על-פי נתוני מדד השוויון עומד שיעורם של בני השנתיים היהודים הפוקדים את מעונות היום והפעוטונים על 35.2%, והוא גבוה כמעט פי 6 משיעורם של בני השנתיים הערבים (6.1%). בגילאי 3-4 הפער קטן יותר, אם כי עדיין רחב מאוד: 89.3% מבני 3-4 היהודים פוקדים את גני הילדים, לעומת 57.5% בלבד מבני 3-4 הערבים.³⁰

27 אבו עסבה, החינוך הערבי בישראל: דילמות של מיעוט לאומי, ע' 101.

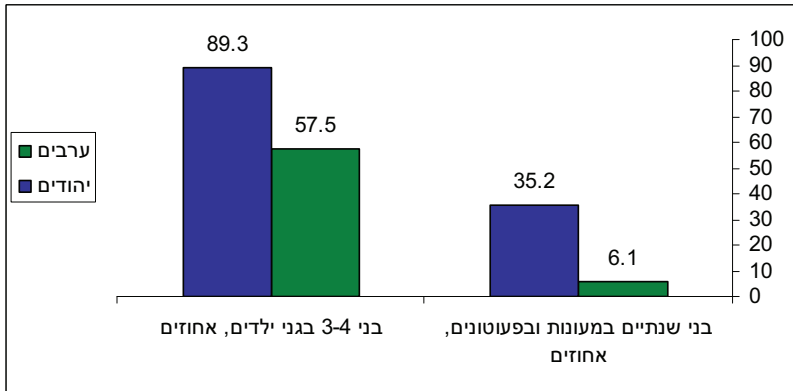
28 אתי וייסבלאי, שוויון הדמניות בחינוך מגיל הגן ועד האוניברסיטה, (מוגש לוועדה לזכויות הילד), ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2006.

29 רון תקוה ויניב רובן, הטיפול בילדים בגיל הרך בישראל, (מוגש לוועדה לזכויות הילד), ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2005.

30 באשכולות 1 ו-2 קיים חוק חינוך חובה חיים לגילאי 3-4. באשכולות אלה נכללים 34 ישובים ערביים, אולם 44 ישובים ערביים המסווגים באשכולות 3-6 אינם נכללים במסגרת החוק.

תרשים 3.5: אחוז הילדים בגילאי שנתיים ובגילאי 3-4 בגני ילדים, מעונות ופעוטונים לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

נשירה מבית הספר

הנשירה מבית הספר, כפי שמתוארת בספרות המחקרית, היא תופעה מורכבת. על אף שבקרב החוקרים אין הגדרה אחידה לתופעה זו, מקובל כיום לראות בנשירה תהליך שהוא תוצאה של יחסי-גומלין. הכוונה היא ליחסים בין (א) קשייהם של תלמידים בעלי צרכים שונים להסתגל לבית הספר לבין (ב) תגובת בית הספר להתנהגותם ולהישגיהם של תלמידים שאינם עומדים בדרישות. התוצאה, במקרים מסוימים, עשויה להיות נשירה גלויה, כלומר עזיבה מוחלטת ופורמלית; או נשירה סמויה, שמשמעה היתקנות-כפועל מהלמידה בלי עזיבה ממשית של בית הספר.³¹ הנתונים שבידינו מסתמכים על ההגדרה ה"פורמלית" של משרד החינוך, לפיה "נושר" הוא נער או נערה בגיל לימוד חובה, שאינו לומד בבית ספר הנמצא בפיקוח משרד החינוך.

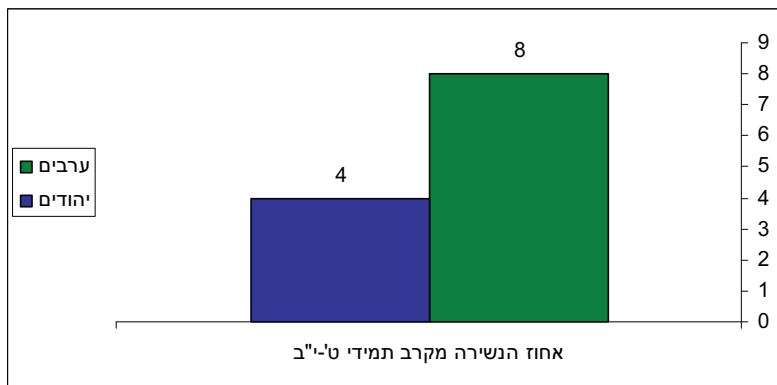
התרשים שלהלן, המתאר את אחוז הנשירה בקרב תלמידי כיתות ט'-י"ב בחינוך העברי ובחינוך הערבי, מצביע על פער עמוק באחוז הנשירה. אחוז הנשירה בקרב התלמידים הערבים (8%) גבוה פי שניים מאחוז הנשירה בקרב התלמידים היהודים (4%). במשתנה זה חלה ירידה בפער בין שתי הקבוצות לעומת מדד 2006, שבו עמד אחוז הנשירה בחינוך הערבי על 8.9% לעומת 4.6% בחינוך היהודי. לפי אבו עסבה, ההסבר לתופעת הנשירה בקרב התלמידים הערבים טמון במחסור חמור (ולעיתים אף בהעדר מוחלט של) מסגרות להכשרה מקצועית, ובמחסור במוסדות לחינוך טכנולוגי. במזר הערבי קיים מחסור גם בשירותים הנלווים הניתנים לבתי הספר, ביניהם יעוץ חינוכי, יעוץ פסיכולוגי, שירותי רופא/ה, אחות, רופא/ת שיניים, עובדת סוציאלית וקציני ביקור סדיר. ברבים מבתי הספר הערביים ניתנים שירותים אלה באופן חלקי בלבד או שאינם ניתנים כלל. אבו עסבה מצוין כי למרות ששירותים אלו נדרשים בעיקר בבתי ספר פחות מבוססים, הם זמינים דווקא בבתי הספר של האוכלוסיות האמידות יותר.³²

31 מרים כהן-נבות, שרית אלנבון-פרנקוביץ ותמר ריינפלד, הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני נוער, ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל, המרכז לילדים ולנוער, 2001.

32 אבו עסבה, החינוך הערבי בישראל: דילמות של מיעוט לאומי, ע' 131.

תרשים 3.6: אחוז הנשירה בקרב תלמידי ט"י-י"ב

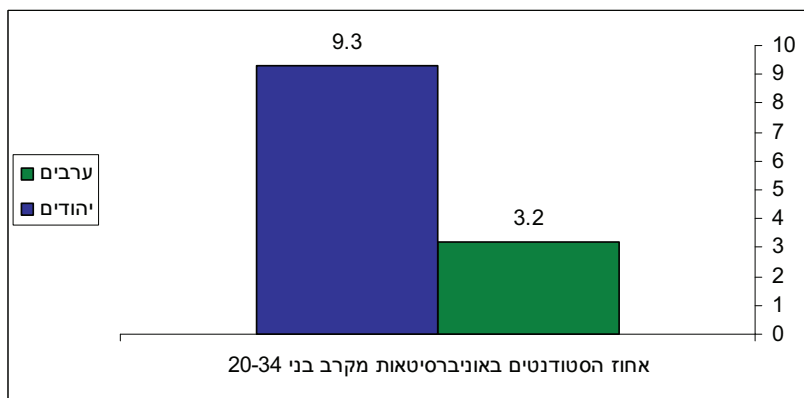

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

אחוז הסטודנטים באוניברסיטה מכלל גילאי 20-34

לפי נתוני תרשים 3.7 להלן, אחוז הסטודנטים היהודים בקבוצת גיל זו עומד על 9.3% - פי שלושה מאחוז הסטודנטים הערבים (3.2%). אחוז הסטודנטים מכלל קבוצת הגיל הוא תוצאה של שילוב בין אחוז בעלי תעודת בגרות (התואמת את דרישות הסף של האוניברסיטאות) מכלל קבוצת הגיל לבין רמת השגני המועמדים בבחינה הפסיכומטרית. על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אחוז הערבים שניסו להתקבל לאוניברסיטה בשנת 2006 ונדחו עומד על 43.6%, והוא גבוה פי שניים ויותר מאחוז היהודים שנדחו (20.5%).

תרשים 3.7: אחוז הסטודנטים באוניברסיטה מכלל גילאי 20-34 לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

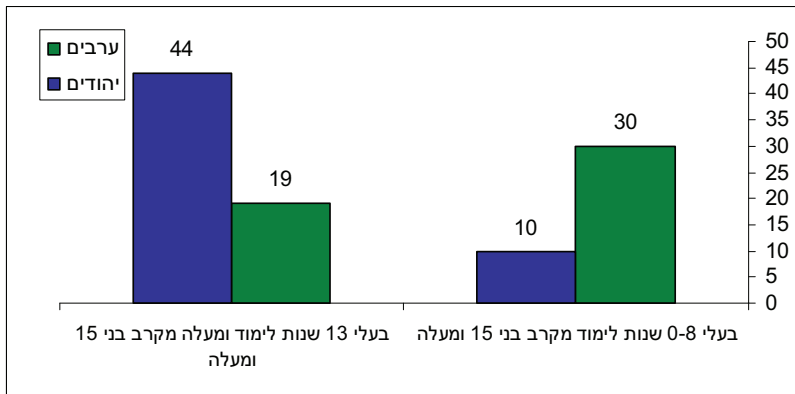
תפוקות חינוכיות מספר שנות לימוד

רמת ההשכלה שהפרט רוכש היא אחד התנאים הראשוניים והבסיסיים להצלחה בחיים. ככל שרמת ההשכלה של הפרט גבוהה יותר גדלים סיכויו להתקדם בסולם החברתי-כלכלי, קרי להשתלב במקום עבודה מתגמל וליהנות מבריאות ומאיכות חיים טובה יותר.

בהיבט של מספר שנות לימוד ניתן, ככלל, להצביע על פער משמעותי בהשכלה לטובת האוכלוסייה היהודית. תרשים 3.8 מתאר את אחוז בני 15 ומעלה, בעלי ההשכלה הנמוכה ביותר ובעלי ההשכלה הגבוהה ביותר, בקרב שתי קבוצות האוכלוסייה. אחוז בני 15 ומעלה שהשכלתם מגיעה עד 8 שנות לימוד עומד בקרב היהודים על 10% ואילו בקרב הערבים על 30% - פי 3. בהשוואה לנתוני מדד 2006 (10.8% בקרב היהודים ו-30.3% בקרב הערבים) חלה ירידה מסוימת בקרב שתי האוכלוסיות, אבל הפער גדל. מן התרשים עולה גם כי אחוז בני 15 ומעלה בעלי 13 שנות לימוד ויותר גבוה בקרב האוכלוסייה היהודית פי 2.5 מאשר בקרב ערבים - 44% לעומת 19%, בהתאמה.

תרשים 3.9 מתאר את חציון שנות הלימוד בקרב שתי האוכלוסיות. נתוני החציון, שאינם רגישים לנתוני קצה, משקפים פער של 1.62 שנות לימוד בין יהודים לערבים: 12.68 ו-11.06 שנות לימוד בהתאמה.

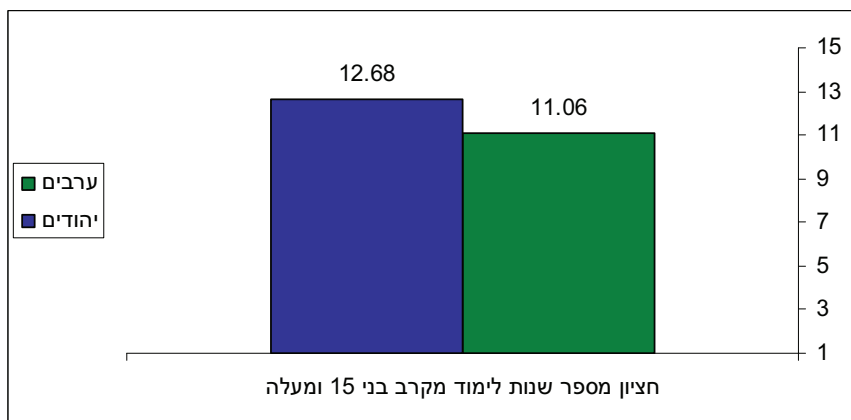
תרשים 3.8: 15 ומעלה בעלי 8 שנות לימוד ובעלי 13 שנות לימוד ויותר לפי קבוצות אוכלוסייה

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

תרשים 3.9: חציון מספר שנות לימוד מקרב בני 16 ומעלה

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

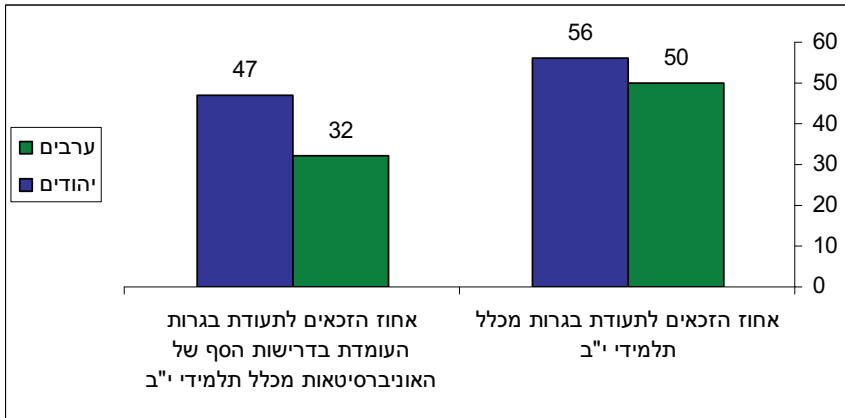
הישגים לימודיים

בחינות הבגרות הן השלב הסופי והמסכם של הלימודים בבית-הספר התיכון, ותעודת הבגרות, שאותה מקבלים התלמידים שעמדו בבחינות, נועדה לאפשר המשך לימודים במוסדות ההשכלה הגבוהה ובמוסדות על-תיכוניים אחרים.³³ תרשים 3.10 להלן מתייחס לנתוני הבגרות. לפי התרשים, אחוז הזכאים לתעודת בגרות מכלל תלמידי י"ב עומד על 56% בחינוך העברי לעומת 50% בחינוך הערבי - פער של 6% לטובת התלמידים היהודים. בהשוואה לנתוני מדד 2006 (55.6%-ו-48.7%, בהתאמה), הפער בין שתי האוכלוסיות הצטמצם.

נתונים על רמת התגבור במקצועות מתמטיקה ואנגלית עשויים לשפוך אור נוסף על ממדי הפער בין יהודים לערבים בהישגים בבגרות. מתמטיקה ואנגלית נחשבים לשני מקצועות מרכזיים, במיוחד כאשר מדובר בקבלה לאוניברסיטה. מנתוני שנת 2004 עולה כי 42% מהתלמידים הזכאים לתעודת בגרות בחינוך העברי נבחנו ברמת תגבור גבוהה במתמטיקה ואנגלית. זאת לעומת 27% מהתלמידים הערבים. כמו כן, מקרב הזכאים לתעודת בגרות נבחנו בבחינות ללא תגבור 12% מהתלמידים בחינוך העברי, לעומת 23% מהתלמידים בחינוך הערבי.³⁴

33 החינוך בישראל בראי הסטטיסטיקה - 1995-2004, 2006, ע' 73.
34 החינוך בישראל בראי הסטטיסטיקה - 1995-2004, 2006, ע' 91.

תרשים 3.10: אחוז הזכאים לתעודת בגרות מכלל תלמידי י"ב**ואחוז הזכאים לבגרות (העומדת בדרישות הסף לכניסה לאוניברסיטה) מקרב תלמידי י"ב**

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

הפער בין התלמידים היהודים לבין התלמידים הערבים רחב יותר כאשר מדובר בנתוני הקבלה לאוניברסיטה. למרות חשיבותה של תעודת הבגרות אין להתייחס אליה כמדד-הצלחה בלעדי. תעודת הבגרות כשלעצמה אינה ערוכה לכניסה לאוניברסיטה – שכן תעודה שאינה עומדת בדרישות הסף אינה אפקטיבית לצורך לימודים אקדמיים, שהם כאמור תנאי בסיסי לתעסוקה הולמת ולניידות (מוביליות) חברתית וכלכלית.³⁵ נתוני מדד השוויון 2007 מראים כי אחוז העומדים בדרישות הסף לקבלה לאוניברסיטה מקרב מסיימי י"ב הינו 47% בחינוך העברי, לעומת 32% בחינוך הערבי. בהשוואה למדד 2006 חלה עליה (בשיעור הזכאים לבגרות העומדת בדרישות הסף לאוניברסיטאות) בקרב שתי קבוצות האוכלוסייה, אולם בקרב ערבים העלייה גבוהה יותר, ולכן הפער בין יהודים וערבים הצטמצם גם במשתנה זה.

בחינות המיצ"ב

בחינות המיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית) פותחו באגף ההערכה והמדידה במשרד החינוך בשיתוף עם לשכת מנכ"לית המשרד. בחינות אלה נערכות מאז שנת תשס"ב, והן מבוססות על כמה מדדים המתייחסים להיבטים שונים של המערכת הבית-ספרית: הסביבה הלימודית, תוכניות הלימוד, ההישגים, ומערכות היחסים בין הגורמים השונים המרכיבים את בית הספר (תלמידים, מורים והורים). הבחינות להערכת הישגים הלימודיים נערכות בארבעה תחומי לימוד: שפת אם, אנגלית, מתמטיקה ומדעים, והן מתקיימות בכיתות ה' וחי'. מאז שנת תשס"ד נערכות בחינות אלה מדי שנה בחודשים נובמבר-דצמבר.³⁶

תרשים 3.11 להלן מתאר את הציון הממוצע שהשיגו תלמידים בכיתה ה' ובכיתה ח' בחינוך העברי

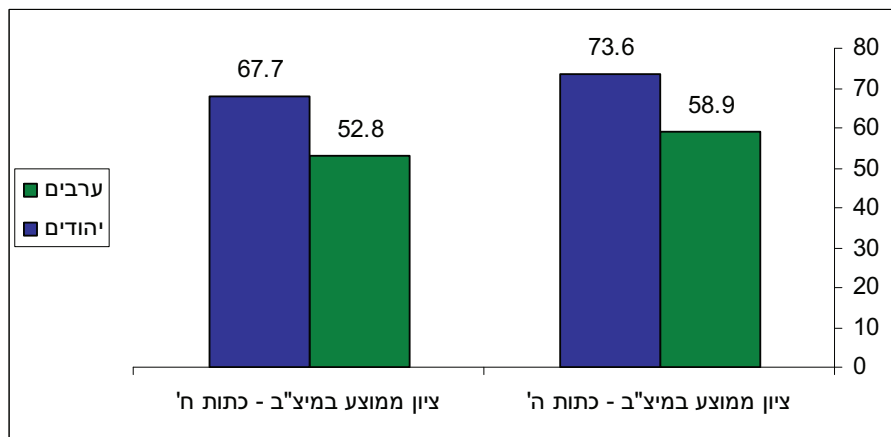
35 אבו עסבה, החינוך הערבי בישראל: דילמות של מיעוט לאומי, ע' 122.

36 בשנת 2007 נערכו שינויים במועדי הבחינה ובמתכונתה. להרחבה בעניין זה ראה: יובל וורגן, השינוי במתכונת עריכת בחינות המיצ"ב, מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט, ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2006.

ובחינוך הערבי בארבעת תחומי הלימוד הנבדקים: שפת אם, אנגלית, מתמטיקה ומדעים. מן התרשים עולה כי קיים פער של 15 נקודות האחוז בין הציון הממוצע שהשיגו תלמידי כיתה ה' בחינוך העברי לעומת תלמידי בחינוך הערבי (74 ו-59 בהתאמה). הישגי הנבחנים בכיתה ח' נמוכים יותר הן בחינוך העברי והן בחינוך הערבי. ממוצע הציונים בחינוך הערבי בכיתה ח' הוא ציון נכשל (52.8%). הפער בין שתי קבוצות האוכלוסייה זהה לזה שבקרב תלמידי כיתה ה', ועומד אף הוא על 15 נקודות האחוז.³⁷

תרשים 3.11: ציון ממוצע במבחני המיצ"ב בכיתות ה' ובכיתות ח' בחינוך העברי ובחינוך הערבי

מקור: משרד החינוך, דו"חות מיצב בשנים 2002-2006

37 יש לציין כי גם נתוני המיצ"ב האחרונים (2007) מצביעים על מגמה דומה של פער בין ציוני התלמידים היהודים לבין ציוני התלמידים הערבים. להרחבה ראו: אור קשתי, "דו"ח משרד החינוך: פער גדול בין החינוך היהודי והערבי", הארץ, 30.11.07.

פרק 4: מדד התעסוקה

במהלך שני העשורים האחרונים, בד בבד עם נסיגתה ההדרגתית של מדינת הרווחה, גדלה השפעתה של התעסוקה על פרטים ועל קבוצות. מימד התעסוקה משפיע על מצבם ועל עתידם הכלכלי, על רמת חייהם ועל סיכוייהם לרכוש השכלה וליהנות ממצב בריאותי תקין. עתידו של הפרט בכל ההיבטים הללו תלוי במידה הולכת וגדלה בסיכוייו להשתלב בשוק העבודה, להתקדם בו ובסופו של דבר לעבוד במשרה מתגמלת ההולמת את כישוריו ואת השכלתו ומאפשרת לו לחיות בכבוד.

הערבים אזרחי ישראל סובלים משיעורי אבטלה גבוהים ושיעורי השתתפות נמוכים בכוח העבודה, בעיקר בקרב נשים. יתר על כן, הם מועסקים במשרות המאופיינות ברמת תיגמול נמוכה, ואפשרויות הקידום שלהם בשוק העבודה מוגבלות מאוד יחסית ליהודים. האוכלוסייה הערבית סובלת, בכל הקשור לשוק העבודה, מחסמי-השתלבות הקשורים הן במחסור במשאבי תעסוקה פורמליים (רמת השכלה, משלח-יד ושליטה בשפה העברית) והן במיעוט הזדמנויות. מיעוט הזדמנויות זה מקורו באפליה מצד מעסיקים יהודיים מחד גיסא, וממחסור במקומות תעסוקה באזורים של ריכוזי אוכלוסייה ערבית מאידך גיסא.³⁸

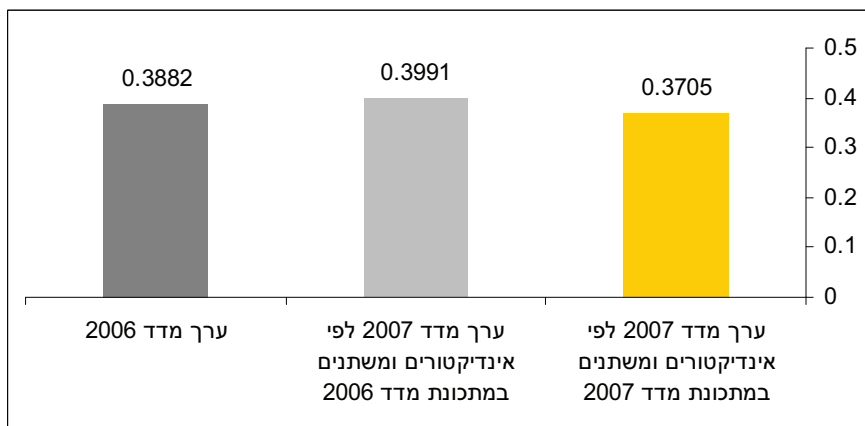
ערך מדד התעסוקה 2007: 0.3705

שלושת האינדיקטורים - שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי, שיעור הבלתי-מועסקים ומאפייני המועסקים - מצביעים על כך שהפערים בתחום התעסוקה התרחבו במהלך השנה האחרונה. שיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי עלה בקרב שתי קבוצות האוכלוסייה, אך בקרב יהודים העליה גבוהה יותר. שיעור הבלתי-מועסקים ירד בקרב יהודים - גברים ונשים כאחד. באוכלוסייה הערבית ירד שיעור הבלתי-מועסקים בקרב גברים, אך עלה משמעותית בקרב נשים, כך שבסיכומו של דבר נרשמה עליה בשיעור הבלתי-מועסקים באוכלוסייה זו. בהתפלגות המועסקים לפי משלח-יד ולפי ענף תעסוקה נרשמו שינויים מינוריים בערכי המשתנים, אך ככלל התרחבו הפערים גם כאן. למרות הפערים המתרחבים בשלושת האינדיקטורים הקיימים עומד מדד התעסוקה לשנת 2007 על 0.3705, והוא נמוך בהשוואה לערך מדד התעסוקה בשנת 2006 (0.3882). הירידה האמורה נובעת משינויים שהכנסנו השנה במדד, ביניהם גריעה של משתנים המתארים את תחולת העוני והשפעת תשלומי העברה ומסים ישירים על הירידה בשיעורי העוני. אלמלא שינויים אלה היתה נרשמת עליה במדד התעסוקה, והוא היה עומד על 0.3991 (ראו תרשים 4.1).

38 דניז נאון, יהודית קינג, אברהם וולדה-צדיק, אוכלוסיות שאינן משתתפות באורח מלא בשוק העבודה: גודלן, מאפייניהן ותכניות לקידום תעסוקתן ולהגברת ניידות בתעסוקה, ירושלים: מאירס-ג-וינט-מכון ברוקדייל, המרכז למחקר מוגבלויות ואוכלוסיות מיוחדות, 2006.

תרשים 4.1: השינוי בערך מדד השוויון בתעסוקה בין השנים 2006-2007

אינדיקטורים ומשתנים

בשל הקשר האמיץ בין מצב התעסוקה למצב הרווחה שובצו במדד 2006 אינדיקטורים של רווחה בממד התעסוקה ואינדיקטורים של תעסוקה בממד הרווחה; אולם במחשבה שנייה, כדי למנוע הישנות של משתנים (relapse) וכדי לבדל את שני התחומים זה מזה (למרות הקשר האמיץ ביניהם) הפרדנו השנה בין אינדיקטורים של תעסוקה לאינדיקטורים של רווחה. לפיכך, בניגוד לשנה שעברה, נתונים על עוני אינם נכללים בממד התעסוקה אלא בממד הרווחה בלבד. מדד התעסוקה כולל השנה שלושה אינדיקטורים: שיעורי השתתפות בכוח העבודה האזרחי, שיעור הבלתי מועסקים ומאפייני מועסקים.³⁹

משתנים	אינדיקטורים
1. שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי בגילאי 15 ומעלה לפי מין וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)	השתתפות בכוח העבודה
2. שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי גיל וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)	
3. שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי שנות לימוד וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)	
4. שיעור בלתי מועסקים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)	בלתי מועסקים
5. התפלגות המועסקים לפי משלח-יד וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)	מועסקים
6. התפלגות המועסקים לפי ענפים (אחוזים)	

39 חלק ממאפייני כוח העבודה, וכן מאפייני המועסקים, מופיעים במדד ללא חלוקה לגברים ונשים. לדעתנו היה ראוי להציג את הנתונים תוך חלוקה לגברים ונשים, וזאת בשל השונות הגדולה ביניהם הן בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה - הן בשיעורי האבטלה והן בסוגי התעסוקה; אולם נתונים מפורטים על גברים ונשים יהודים וערבים אינם זמינים לפני שנת 2003, ובשלב זה לא יכולנו להכניס זאת למדד מכיוון שערכי המשתנים בממד הם ממוצע על 5 השנים האחרונות. לפיכך הוספנו התפלגות מגדרית על-פי נתוני הלמ"ס 2006 מבלי להוסיפים בשלב זה למדד.

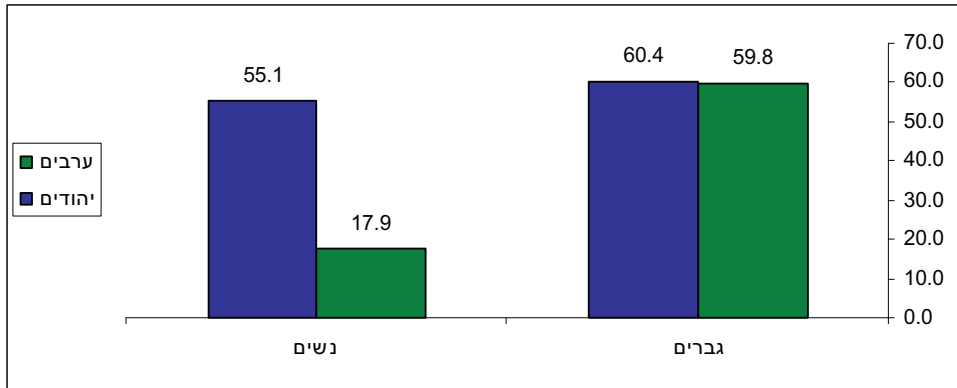

שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי בגילאי 15 ומעלה

שיעור השתתפות בכוח העבודה לפי מין וקבוצת אוכלוסייה

שיעור ההשתתפות של ערבים בכוח העבודה האזרחי עומד על 39.1 אחוזים לעומת 57.6 אחוזים בקרב יהודים. במהלך ארבע השנים האחרונות, כתוצאה ממדיניות הפחתת הקצבאות שנקטה הממשלה, גדלה תלותם של פרטים בהכנסה מעבודה, וכתוצאה מכך חלה עלייה בשיעורי ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי. העלייה התרחשה בקרב שתי קבוצות האוכלוסייה, אך בעיקר בקרב נשים. הפער בשיעורי ההשתתפות בין יהודים וערבים נובע בעיקר משיעורי השתתפות נמוכים בקרב ערביות, ולמרות העלייה בשיעור השתתפות נשים ערביות בכוח העבודה משתמר הפער בינן לבין נשים יהודיות.

תרשים 4.2: שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי בגילאי 15 ומעלה לפי מין וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

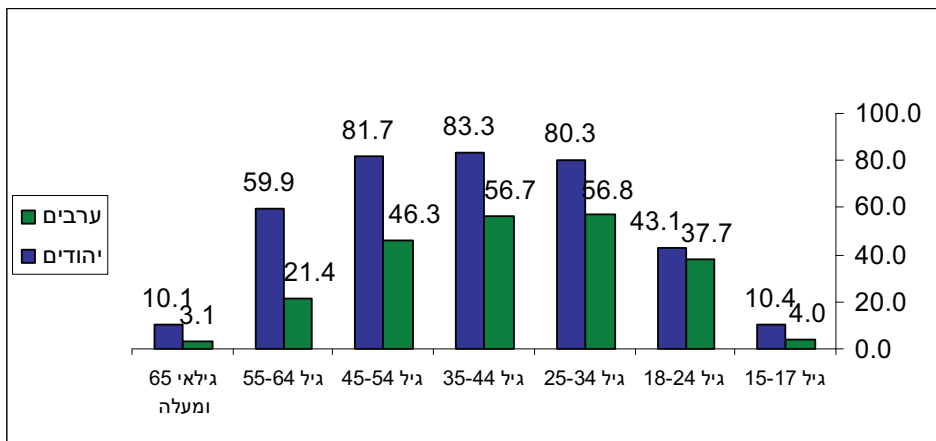
מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2007

שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי גיל

שיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי בקרב יהודים גבוה - בכל קבוצות הגיל - יחסית לשיעורי ההשתתפות בקרב ערבים. הפער הולך וגדל ככל שמתקדמים בקבוצות הגיל. בקרב גברים נהנים היהודים מיתרון בכל קבוצות הגיל מלבד גילאי 18-24, שם שיעור ההשתתפות של ערבים גבוה יותר (בגלל השירות הצבאי בקרב יהודים). עיקר הפער בין גברים יהודים לערבים הוא בגילאי 45-64. גברים ערבים נפלטים משוק העבודה בגיל צעיר יחסית, הן בשל העובדה שהם עוסקים במשלח-יד הכרוכים בעבודה פיזית, וקשה להם להתחרות לאורך זמן בכוח עבודה צעיר; והן בשל העובדה שהם פגיעים יותר לשינויים בשוק העבודה. בקרב נשים, פערי ההשתתפות בכוח העבודה גבוהים בכל גיל נתון, והם מתעצמים עם העלייה בגיל.

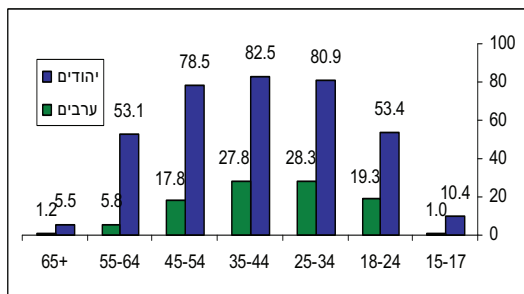

תרשים 4.3: שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי גיל וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

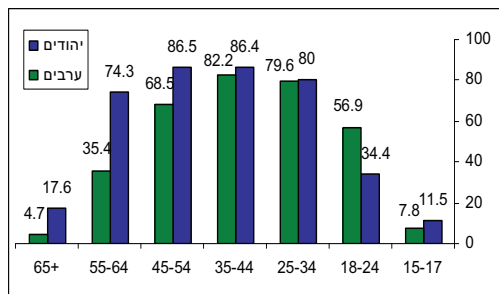

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003-2007

תרשים 4.3.2: שיעור השתתפות נשים בכוח העבודה האזרחי לפי גיל וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

תרשים 4.3.1: שיעור השתתפות גברים בכוח העבודה האזרחי לפי גיל וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

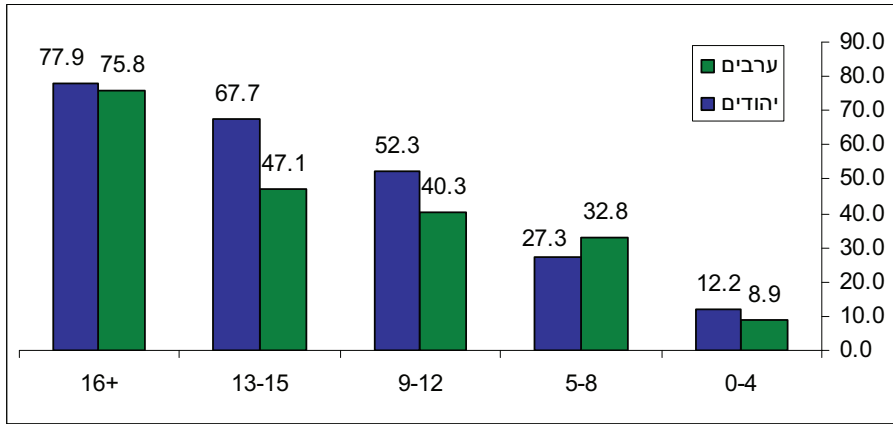
מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2007

שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי מספר שנות לימוד

בקרבת שתי קבוצות האוכלוסייה עולה שיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי ביחס ישר לעלייה במספר שנות הלימוד (ראו תרשים 4.4). יחד עם זאת, שיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי גבוה בקרב יהודים בכל רמות ההשכלה, למעט קבוצת 5-8 שנות לימוד. כמו כן ניתן לראות כי הפער הגדול ביותר בין יהודים וערבים בשיעורי ההשתתפות הוא בקרב בעלי 13-15 שנות לימוד. עובדה זו נובעת מפער בשיעורי ההשתתפות (בעיקר אצל נשים) ברמת השכלה זו (ראו תרשימים 4.4.1 ו-4.4.2). הפער הקטן ביותר הינו בקרב בעלי 16 שנות לימוד ויותר, שם ניתן לראות כי שיעורי ההשתתפות של גברים ערבים גבוה משל גברים יהודים (תרשים 4.4.1).

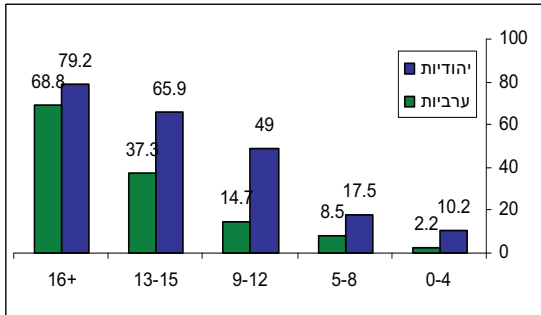

תרשים 4.4: שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי שנות לימוד וקבוצת אוכלוסייה - מדד 2007 (אחוזים)

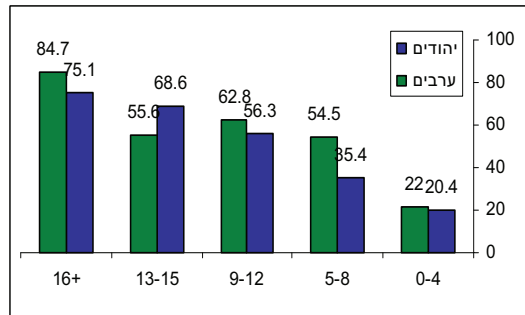
מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003-2007

תרשים 4.4.2: שיעור השתתפות נשים בכוח העבודה האזרחי לפי שנות לימוד וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

תרשים 4.4.1: שיעור השתתפות גברים בכוח העבודה האזרחי לפי שנות לימוד וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

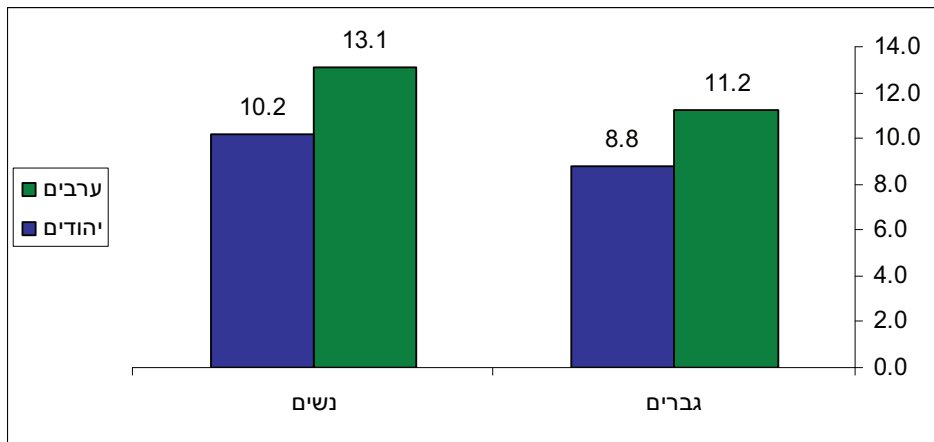

בלתי מועסקים

בקרבת גברים משתי קבוצות האוכלוסייה חלה ירידה בשיעור הבלתי מועסקים, אולם בקרב הנשים הערביות חלה עליה (13.1 במדד 2006 לעומת 11.8 אחוזים במדד 2006). בקרב נשים יהודיות חלה ירידה בשיעור הבלתי מועסקות (10.2 אחוזים לעומת 10.4). במהלך השנתיים האחרונות חלה עליה בשיעור השתתפות נשים יהודיות וערביות בכוח העבודה; אבל בשעה שבקרב יהודיות עיקר העלייה בשיעורי ההשתתפות באה לידי ביטוי בעלייה בשיעור המועסקות וירידה בשיעור הבלתי מועסקות, הרי שבקרב ערביות התוספת בשיעורי ההשתתפות באה לידי ביטוי בעלייה דרסטית בשיעור הבלתי מועסקות.

תרשים 4.5: אחוז בלתי מועסקים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה - מדד 2007 (אחוזים)

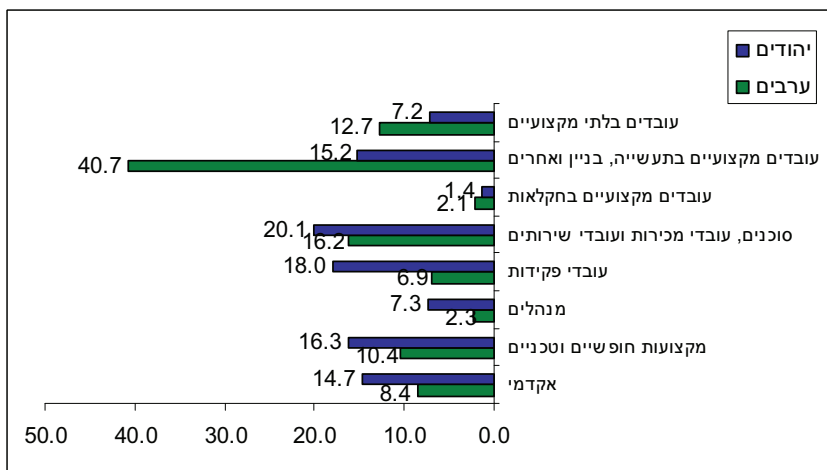
מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003-2007

מועסקים

התפלגות המועסקים לפי משלח-יד

בשלושה משלחי-יד מיוצגים הערבים בשיעור גבוה משמעותית מחלקם באוכלוסייה: עובדים בלתי מקצועיים, עובדים מקצועיים בתעשייה ובבניין, ועובדים מקצועיים בחקלאות. במשלחי-יד אלה עוסקים 58% מהמועסקים הערבים לעומת כ-24% מהמועסקים היהודים. ביתר משלחי-יד, לעומת זאת, מיוצגים המועסקים הערבים בחסר - בעיקר בתחומי משלח-היד האקדמי, הפקידות והמנהלים. כמחצית מהגברים הערבים מועסקים כעובדים מקצועיים בתעשייה ובבניין (ראו תרשים 4.6.1) וכשליש מהנשים הערביות המועסקות עוסקות במשלחי-יד חופשיים וטכניים - מרביתן בתחום החינוך וההוראה (תרשים 4.6.2).

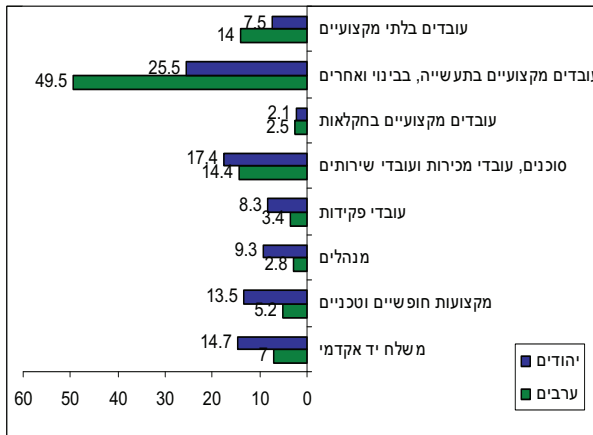
תרשים 4.6: התפלגות המועסקים לפי משלח-יד וקבוצת אוכלוסייה - מדד 2007 (אחוזים)

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003-2007

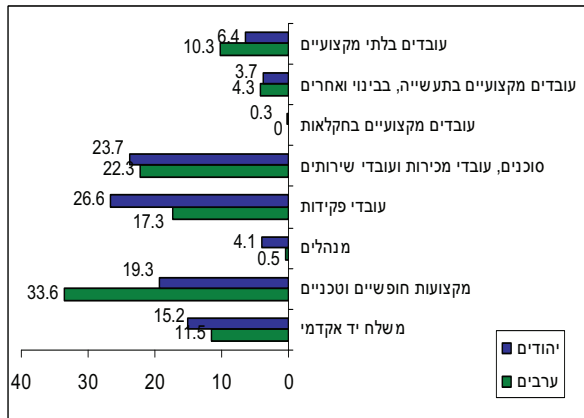

תרשים 4.6.1: התפלגות גברים לפי משלח-יד וקבוצת אוכלוסייה 2006 (אחוזים)

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

תרשים 4.6.2: התפלגות נשים מועסקות לפי משלח-יד וקבוצת אוכלוסייה 2006 (אחוזים)

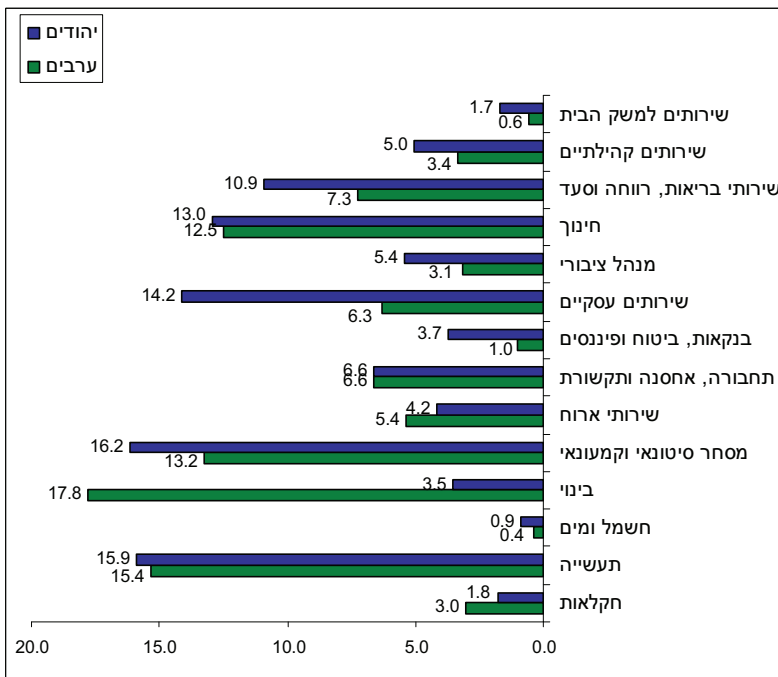
מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

התפלגות המועסקים לפי ענף כלכלי

לענפי התעסוקה, כמו גם למשלחי-היד, יש השפעה על שכר העבודה הפוטנציאלי. לפי נתוני הביטוח הלאומי, ההכנסה הממוצעת למשפחה ערבית מעבודה הינה 5,539 ש"ח בחודש, לעומת 9,465 ש"ח לחודש למשפחה יהודית (נתוני 2005). בשלושה מענפי המשק מיוצגים המועסקים הערבים יצוג-יתר: בענף שירותי האירוח, בחקלאות ובענף הבינוי - שלושת הענפים עם השכר החודשי הנמוך ביותר למשרות שכיר (3,575 ש"ח, 4,927 ש"ח ו-6,473 ש"ח בהתאמה). בענף התחבורה, האחסנה והתקשורת מיוצגים יהודים וערבים במידה שווה, ואילו ביתר ענפי המשק מיוצגים הערבים בחסר. חסרונם של ערבים בולט בענפים כגון בנקאות, ביטוח ופיננסים, שירותים עסקיים ומנהל ציבורי (ראו תרשים 4.7). בחלוקה מגדרית ניכרת ריכוזיות של גברים ערבים בענף הבניין (כרבע מכלל הגברים הערבים המועסקים) ושל נשים ערביות בחינוך (כ-42% מהנשים הערביות המועסקות; תרשימים 4.7.1 ו-4.7.2).

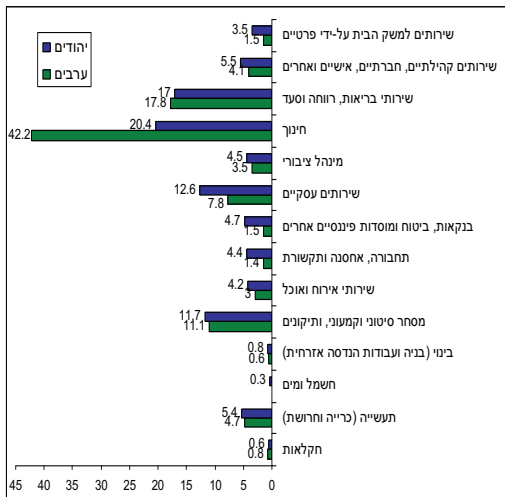
תרשים 4.7: התפלגות המועסקים לפי ענפי תעסוקה וקבוצת אוכלוסייה - מדד 2007 (אחוזים)

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003-2007

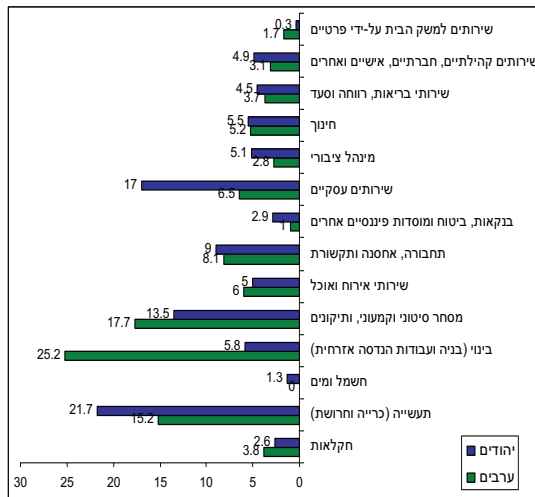
תרשים 4.7.2: התפלגות נשים מועסקות

לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה 2006 (אחוזים)

תרשים 4.7.1: התפלגות גברים מועסקים

לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה 2006 (אחוזים)

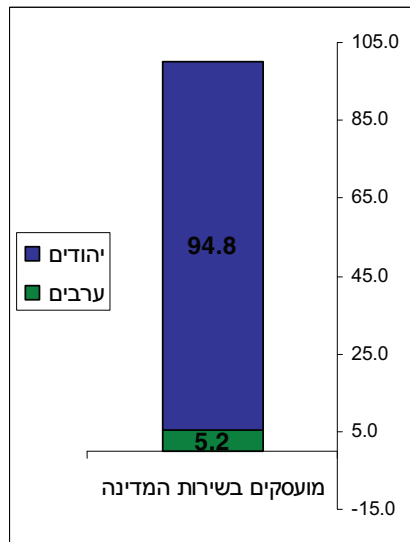

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2007

השירות הציבורי הוא כמובן מעסיק, כלומר מקור פרנסה; אבל להשתלבות בלתי מספקת של ערבים בשירות המדינה (ראו תרשים 4.7.3) יש השפעה שלילית גם על יכולתם להשתתף בתהליכי קבלת החלטות. מתן יצוג הולם לאזרחים הערבים בקרב העובדים בשירות המדינה מעוגן בחוק שירות המדינה (מינויים) תשי"ט. כמו כן, מאז שנת 2000 קבעה הממשלה בהחלטותיה יעדים בכל הנוגע לאחוז האזרחים הערבים המועסקים בשירות המדינה. אבל למרות ההחלטות הללו, קצב גידול המועסקים הערבים בשירות המדינה מעולם לא הדביק את היעדים שקבעה הממשלה. לפיכך, במסגרת החלטה 2579 מיום 11.11.07 הוצב יעד של 10% (אחוז המועסקים הערבים מכלל המועסקים בשירות המדינה) עד לשנת 2012 - זאת מאחר שברור שיעד זה לא יושג עד שנת 2008 בהתאם להחלטה 4729 משנת 2006.

תרשים 4.7.3: התפלגות המועסקים בשירות המדינה לפי קבוצת אוכלוסייה - מדד 2007 (אחוזים)

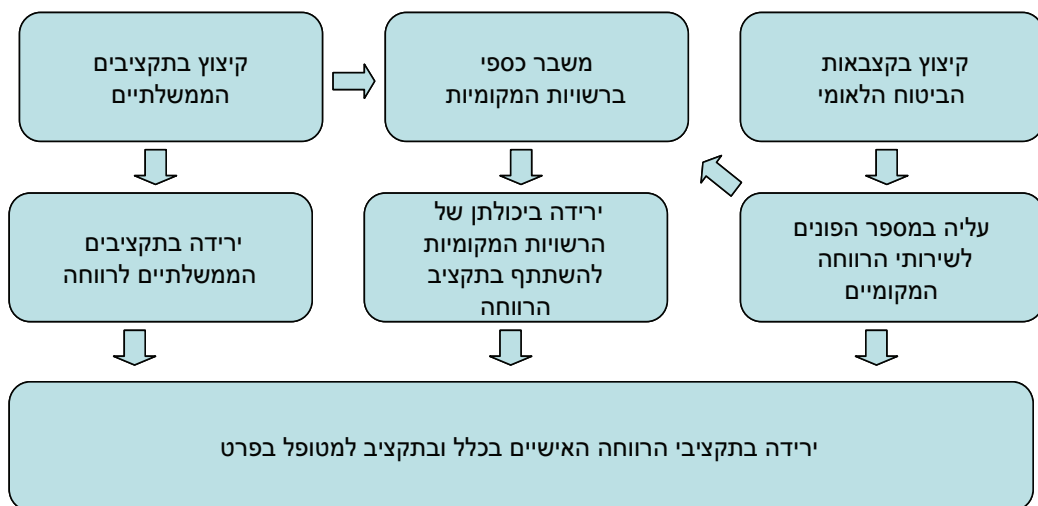
מקור: דו"חות שנתיים של נציבות המדינה 2001-2006

פרק 5: מדד הרווחה

הקיצוץ בקצבאות במהלך השנים האחרונות החריף את מצוקתן של האוכלוסיות הנזקקות, ובכללן יותר ממחצית האוכלוסייה הערבית. כתוצאה מכך גברה תלותן של המשפחות העניות בשירותי הרווחה המקומיים, וחלה עליה במספר הפונים לשירותי הרווחה במחלקות הרווחה המקומיות. מחלקות אלה ספגו אף הן קיצוץ תקציבי דווקא בשעה שעומס הפניות הולך וגובר. כל אלה חוברים יחד כמעמסה נוספת על הרשויות המקומיות, שממילא נקלעו למשבר כספי וניהולי חמור (ראו תרשים 5.1).

תרשים 5.1 : גורמים לירידה בתקציב הרווחה המקומי

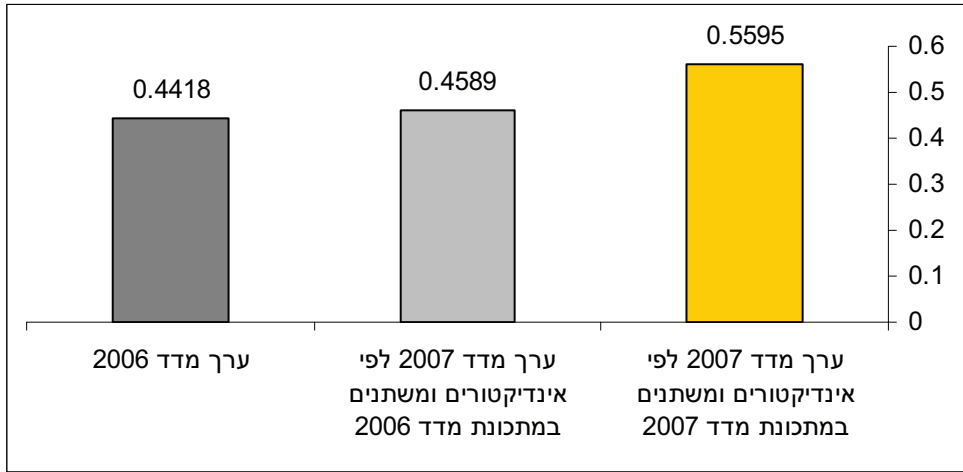
ערך מדד הרווחה 2007 - 0.5595

ערך מדד הרווחה הוא הגבוה מכל המדדים המצרפיים, ועומד השנה על 0.5595. ערך המדד מצביע על התרחבות הפערים בין יהודים וערבים יחסית למדד 2006. השנה לא כללנו במדד הרווחה משתנים על תעסוקה למרות הקשר ההדוק בין שני התחומים, כיוון שסברנו שהפרדה בין התחומים במדד תחדד יותר את תוצאות המדיניות בכל תחום ותחום.

העלייה בערך המדד נובעת מגריעת משתני תעסוקה ממדד הרווחה 2007 ומהתרחבות הפער בין יהודים וערבים בשני משתנים: (א) תחולת העוני ו-(ב) שיעור הנחלצים מהעוני בעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים. בתרשים 5.2 מופיעים ערך מדד 2006 (0.4418) וערכי מדד 2007 במתכונת המשתנים משנת 2006 (0.4589) ובמתכונת המשתנים החדשה (0.5595).

תרשים 5.2: השינוי בערך מדד השוויון ברווחה בין השנים 2006-2007

אינדיקטורים ומשתנים

מדד הרווחה כולל שלושה אינדיקטורים: הוצאה על שירותי רווחה מקומיים, תחולת העוני, והשפעת תשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני. השנה, כפי שצוין לעיל, לא כללנו במדד הרווחה משתנים על תעסוקה. כמו כן התווסף השנה משתנה חדש - מספר מטופלים לעובד סוציאלי במחלקות הרווחה המקומיות. משתנה זה מספק מימד נוסף על ההקצאה בתחום הרווחה - הקצאה למטופל. המשתנה "סה"כ הוצאה ממשלתית ממוצעת לנפש" נגרע מהמדד כיוון שההוצאה הממשלתית נכללת בסה"כ ההוצאה הציבורית.

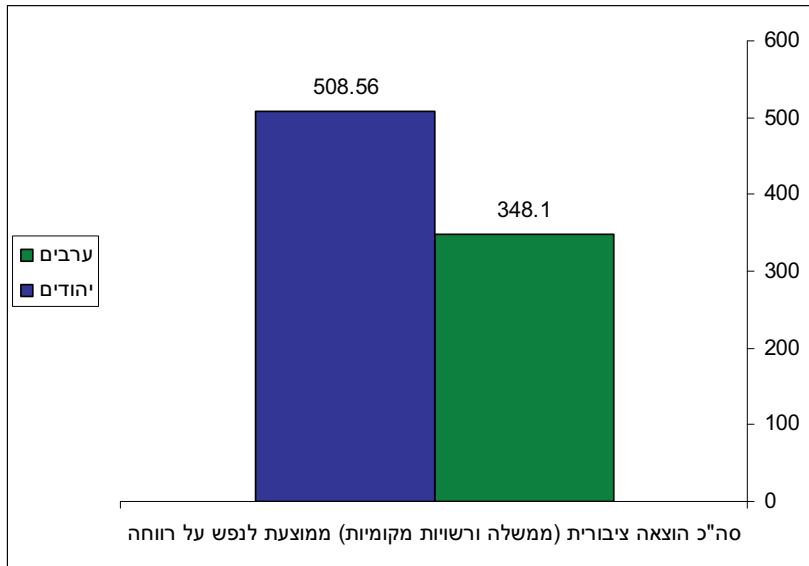
משתנים	אינדיקטורים
1. סה"כ הוצאה ציבורית ממוצעת על רווחה לנפש	הוצאה על רווחה
2. סה"כ הוצאה ממשלתית ממוצעת לנפש	
3. מספר ממוצע של מטופלים לעובד סוציאלי	
4. תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים	תחולת העוני
5. תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים אחרי תשלומי העברה	
6. תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים	השפעת תשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני
7. אחוז הנחלצים מן העוני בעקבות תשלומי העברה בקרב משפחות, נפשות וילדים	
8. אחוז הנחלצים מן העוני בעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים בקרב משפחות, נפשות וילדים	

הוצאה ציבורית על רווחה

המאפיינים החברתיים-כלכליים של אוכלוסיית הרשות המקומית משפיעים על סוג השירותים שהיא צריכה לספק. פרופיל חברתי-כלכלי גבוה מקטין, ככלל, את צריכתם של שירותים שונים (חינוך משלים, אירועי תרבות וכו') באמצעות הרשות המקומית או בסיועה, שכן אוכלוסיות אלה יצרכו את השירותים במסגרת פרטית או במסגרות שאמנם קשורות לרשות המקומית אך ממומנות בעיקרן על-ידי המשתמשים. המאפיינים החברתיים-כלכליים משפיעים גם על פוטנציאל ההכנסות של הרשות המקומית: ככל שהפרופיל החברתי-כלכלי גבוה יותר, היקפי ההכנסות העצמיות ושיעורי הגבייה בפועל יהיו גבוהים יותר.⁴⁰ הרשויות המקומיות אמורות לממן, על-פי שיטת המימון התואם (matching) 25% מתקציבי הרווחה שלהן, ללא קשר למצבן הכספי ולמאפיינים החברתיים-כלכליים של אוכלוסייתן. בשעה שרשויות חזקות יותר מכסות לעתים למעלה ממחצית תקציב הרווחה המקומי, רשויות מוחלשות, ובכללן מרבית הרשויות ביישובים הערביים, מתקשות לממן אפילו את חלקן בתקציב הרווחה ועל כן אינן מקבלות את מלוא התקציב הממשלתי.⁴¹ כאשר רשויות לא ממצות את חלקן בתקציב מעביר משרד הרווחה את יתרות התקציב לרשויות אחרות.⁴² תרשים 5.3 מתאר את סך כל ההוצאה הציבורית הממוצעת לנפש על רווחה ברשויות מקומיות יהודיות (508.6 ש"ח) וערביות (348.1 ש"ח).⁴³

תרשים 5.3: סה"כ הוצאה ציבורית ממוצעת על רווחה ברשויות מקומיות (ש"ח לנפש)

מקור: משרד הרווחה, הוצאה על רווחה ברשויות מקומיות ערביות ויהודיות בבחירות 2006, באמצעות מחלקת חופש המידע

40 דו"ח ועדת גדיש לבחינת קריטריונים להקצאת מענק איזון (הוגש למשרד הפנים), 2001.

41 קופ (עורך), הקצאת משאבים לשירותים חברתיים 2006, 2007.

42 דו"ח מבקר המדינה 57 ב "תקצוב שירותי רווחה לרשויות מקומיות", ירושלים: משרד מבקר המדינה, 2006.

43 מדובר במדגם של 11 יישובים יהודיים ו-11 יישובים ערביים במחוזות השונים, בעלי גודל אוכלוסייה דומה, ראה הסבר מפורט בע' 18.

עיון מפורט בסעיפי התקציב חושף פערים בכל אחד מהם (ראו לוח 5.1). פער גדול במיוחד קיים בתקציבים המיועדים לשירותים לילד ולנוער (טווח הגילים 0-17). התקציב לילד ברשויות מקומיות ערביות נמוך ב-52.1% מהתקציב לילד ביישובים יהודיים. המשמעות היא ששיעור הילדים המטופלים ברשויות מקומיות ערביות נמוך מזה שברשויות יהודיות, למרות ששיעורי העוני, הילדים בסיכון והנוער המנותק גבוהים הרבה יותר.

לוח 5.1: הוצאה על רווחה לפי סעיפים בתקציב 2006 ברשויות מקומיות יהודיות וערביות

אחוז הוצאה לנפש ביישובים ערביים מסך הוצאה לנפש ביישובים יהודיים	יהודים	ערבים	
86.8	82.3	71.4	מנהל הרווחה (ש לתושב)
92.5	14.7	13.6	רווחת הפרט והמשפחה (ש לתושב)
47.9	404.2	193.7	שירותים לילד ולנוער (ש לילד - גילאי 0-17)
88.7	469.5	416.4	שירותים לזקן (ש לתושב מגיל +65)
72.1	158.0	113.9	שירותים למפגר (ש לתושב)
75.9	55.5	42.1	שירותי שיקום (ש לתושב)
83.3	10.2	8.5	שירותי תיקון (ש לתושב)
50.0	1.4	0.7	פעילות בקהילה (ש לתושב)

מקור: משרד הרווחה, הוצאה על רווחה ברשויות ערביות ויהודיות נבחרות 2006, באמצעות מחלקת חופש המידע

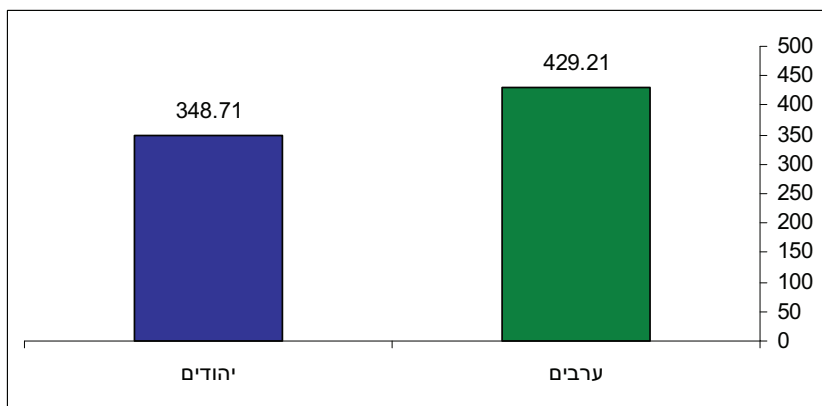
מספר מטופלים לעובד סוציאלי

תרשים 5.4 מתאר את מספר המטופלים הממוצע לעובד סוציאלי. ביישובים ערביים עומד מספר המטופלים הממוצע לעובד סוציאלי על 429 לעומת 349 ביישובים יהודיים. מספר המטופלים לעובד סוציאלי משקף (מלבד שיעור ההוצאה למטופל) את איכות הטיפול הפוטנציאלית בהתאם למשאבי כוח האדם. על-פי ממצאי דו"ח מבקר המדינה, ככל שרמתה החברתית-כלכלית של הרשות גבוהה יותר, כך ההוצאה הממוצעת למטופל גבוהה יותר (ראו לוח 5.2.1).⁴⁴ מרבית הרשויות הערביות (62 מתוך 78) ממוקמות בשלושת האשכולות הנמוכים, ו-62 ישובים מתוך 70 היישובים הממוקמים בשלושת האשכולות הנמוכים הם יישובים ערביים. ביישובים בשלושת האשכולות הנמוכים נעה ההוצאה למטופל בין 869 ש"ח (באשכול 1) ל-1054 ש"ח (באשכול 3). באשכולות הגבוהים נעה ההוצאה למטופל בין 2,141 ש"ח למטופל באשכול 7 ל-3,522 ש"ח באשכול 10.

44 דו"ח מבקר המדינה 57 ב "תקצוב שירותי רווחה לרשויות מקומיות", ירושלים: משרד מבקר המדינה, 2006.

תרשים 5.4: מספר מטופלים ממוצע לעובד סוציאלי ביישובים יהודיים וביישובים ערביים

מקור: משרד הרווחה, באמצעות מחלקת חופש המידע

לוח 5.2: הוצאה ממוצעת למטופל לפי אשכול חברתי-כלכלי, 2006

הוצאה המוצעת למטופל בש"ח ¹	מספר הרשויות היהודיות באשכול ²	מספר הרשויות הערביות באשכול ²	אשכול
869	-	8	1
983	6	26	2
1,054	2	28	3
1,611	20	14	4
1,902	26	1	5
1,807	15	1	6
2,141	19	-	7
2,258	22	-	8
2,305	6	-	9
3,522	2	-	10

מקור:

1. מבקר המדינה, דו"ח 257 לשנת 2006

2. למ"ס, המוצעות המקומיות והעיריות לפי סדר עולה של המדד החברתי-כלכלי, דירוג לפי שיוך לאשכול

תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים

תחולת העוני משקפת את שיעור הנפשות שהכנסתן החודשית מצויה מתחת לקו העוני. על-פי הגדרת הביטוח הלאומי, קו העוני עומד על סכום השווה ל-50% חציון ההכנסה הפנויה⁴⁵ לנפש תקנית.⁴⁶ כמחצית האוכלוסייה הערבית מצויה מתחת לקו העוני, ואחרי תשלומי העברה ומסים ישירים מהווים העניים הערבים 45% מכלל הנפשות העניות בישראל. גורמי העוני העיקריים בקרב ערבים הם שיעור

45 הכנסה פנויה = ההכנסה אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים.

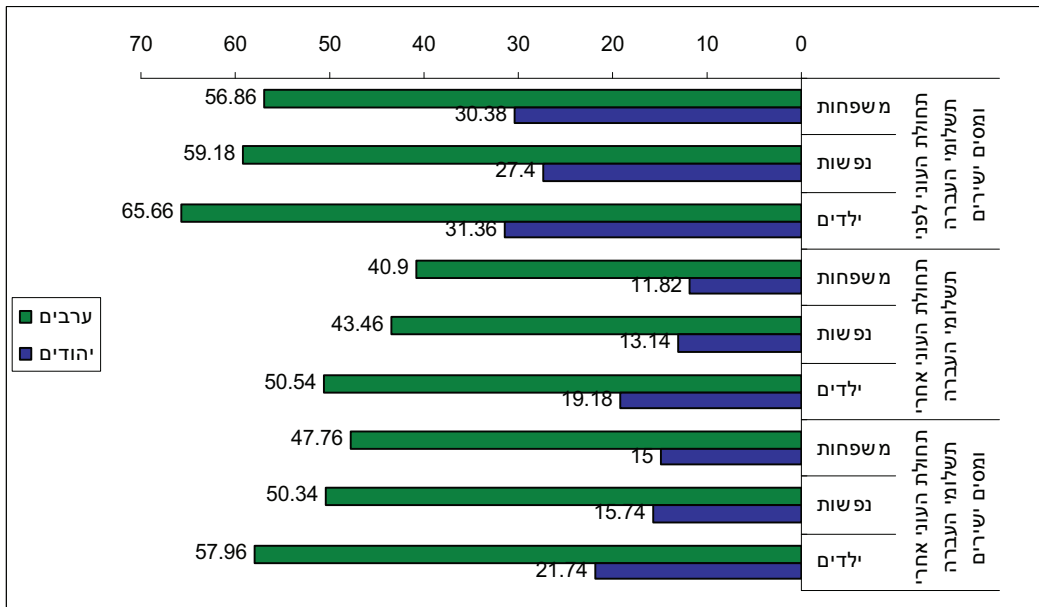
46 נפש תקנית = בהתבסס על הנחה של יתרון לגודל, ככל שעולה מספר הנפשות במשק הבית כך ניתן משקל שולי פוחת והולך לכל נפש שמתווספת. נערך שקלול של מספר הנפשות לפי סולם הקובע כיחידת בסיס משק בית בן 2 נפשות. נפש 1 = 1.25; 2 = 2; 3 = 2.65; 4 = 3.20; 5 = 4.75; 6 = 6.25; 7 = 7.75; 8 = 8.20; 9 ומעלה = 9.04 לכל נפש נוספת.

גבוה של משפחות גדולות והכנסה נמוכה מעבודה. הנתון השני (הכנסה נמוכה מעבודה) נובע הן משכר נמוך והן משיעור השתתפות נמוך של נשים בכוח העבודה. התוצאה היא, במקרים רבים, תלות של משק הבית במפרנס יחיד. 57% מהמשפחות הערביות העניות הן משפחות עובדות, לעומת 45% מכלל המשפחות היהודיות העניות.⁴⁷

שיעורי העוני בקרב ערבים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים גבוהים פי שניים מאשר בקרב יהודים, ואחרי תשלומי העברה ומסים ישירים הם גבוהים פי שלושה. מדיניות תשלומי ההעברה והמסים הישירים אינה משפיעה באופן שוויוני על שתי קבוצות האוכלוסייה, וכתוצאה מכך הפערים מתרחבים (ראו תרשים 5.5).

תרשים 5.5: תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים, אחרי תשלומי העברה ואחרי תשלומי העברה ומסים ישירים לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: המוסד לביטוח לאומי, דו"ח העוני ואי השוויון בהכנסות, 2006

אחוז הירידה בתחולת העוני בעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים

תרשים 5.6 מתאר את אחוזי הירידה בתחולת העוני בעקבות תשלומי העברה בלבד ובעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים גם יחד. ניכרת ירידה באחוז הנחלצים מהעוני הן בעקבות תשלומי העברה והן בעקבות מסים ישירים בשל הקיצוץ בקצבאות.

תרשים 5.6.1 מתאר את שיעור הנחלצים מהעוני בעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים בין השנים 2000-2005. ניתן לראות שלאורך השנים, שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב ערבים נמוך בהרבה יחסית ליהודים. עוד עולה מן התרשים כי שיעור הנחלצים מהעוני הולך ופוחת הן בקרב יהודים והן בקרב ערבים, ועם זאת ניתן לראות שמדיניות תשלומי ההעברה והמסים הישירים כמעט אינה

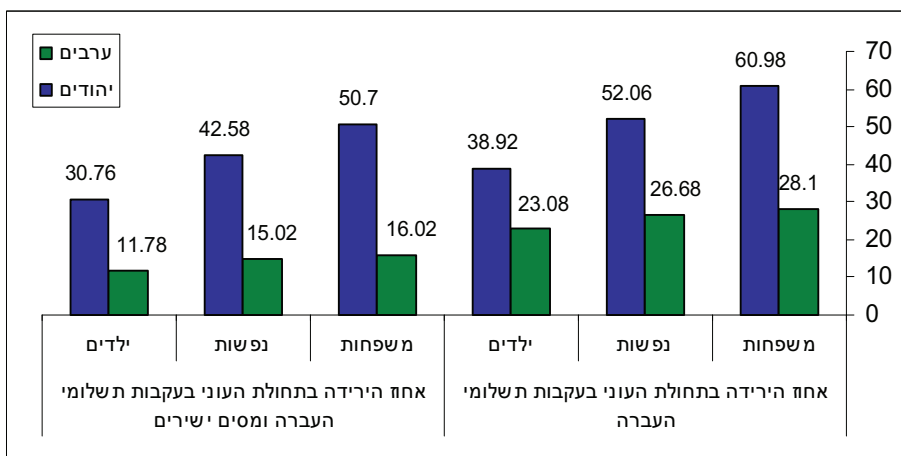
47 מירי אנדבלד ורפאלה כהן, "עוני ושוויון בהתחלקות בהכנסות" בתוך סקירה שנתית 2006, המוסד לביטוח לאומי, 2006.

משפיעה על שיעורי העוני באוכלוסייה הערבית. על פי נתוני הביטוח הלאומי, בשנת 2005/6 רק 9.5% מהנפשות ו-4.5% מהילדים הערבים העניים נחלצו מן העוני בעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים, לעומת 36.7% מהנפשות העניות ו-22.4% מהילדים העניים בקרב יהודים.

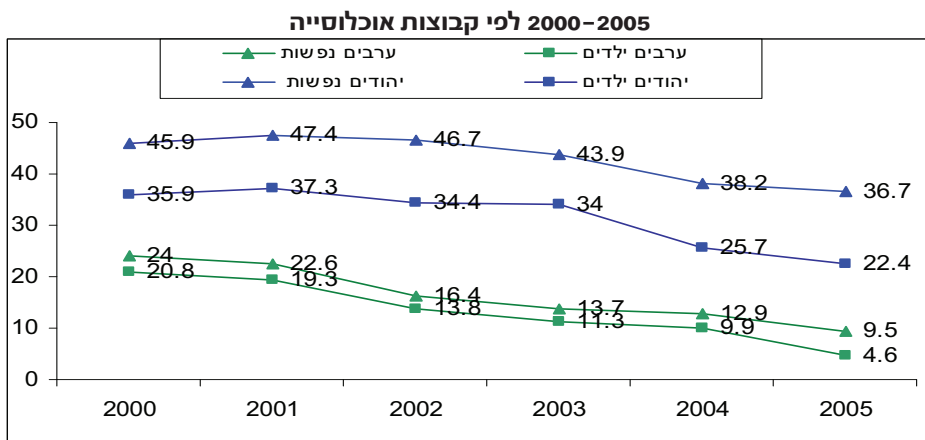
המדיניות הנוכחית מביאה להיחלצות מהעוני בשיעורים גבוהים יחסית קשישים, עולים חדשים ומשפחות חד-הוריות (57.2%, 46.7% ו-40.2% בהתאמה) – אוכלוסיות אלה שיעורן גבוה יותר בקרב יהודים. בקרב ערבים, קיים שיעור גבוה של משפחות עם מפרנס אחד, משפחות ללא מפרנס ומשפחות עם 4 ילדים ויותר. שיעור ההיחלצות מהעוני בקרב משפחות אלה עומד על 34.6%, 24.3% ו-9.4% בהתאמה. למעשה, מדיניות הקצבאות והמסים הישירים כמעט ולא נותנת כיום מענה לגורמי עוני המאפיינים את האוכלוסייה הערבית.

תרשים 5.6: אחוז הירידה בתחולת העוני בעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: דו"ח עוני ואי-שוויון בהתחלקות ההכנסות, 2006

תרשים 5.6.1: שיעור הנפשות והילדים הנחלצים מהעוני בעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים

מקור: דו"ח עוני ואי-שוויון בהתחלקות ההכנסות, 2006

